

Bedrijven binnen invloedssfeer Natura 2000-gebieden

Karel van Bommel
Pieter Willem Blokland
Janneke van Dijk
Gideon Kruseman

Projectcode 31141

November 2007

Rapport 3.07.08

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Bedrijven binnen invloedssfeer Natura 2000-gebieden
Bommel, K. van, P.W. Blokland, J. van Dijk en G. Kruseman
Den Haag, LEI, 2007
Rapport 3.07.08; ISBN/EAN: 978-90-8615-186-8; Prijs € 16 (inclusief 6% btw)
54 p., fig., tab., bijl.

Dit rapport bevat een inventarisatie van de ontwikkelingsmogelijkheden van de toekomstgerichte graasdierbedrijven rond Natura 2000-gebieden. Hierbij zijn de eerste twee stappen uit het *Toetsingskader ammoniak rondom Natura 2000-gebieden* doorlopen.

This report provides an inventory of the development possibilities of the future-oriented grazing farms around Natura 2000 areas. To this end, the first two steps of the 'Test framework for ammonia around Natura 2000 areas' (*Toetsingskader ammoniak rondom Natura 2000-gebieden*) have been implemented.

Bestellingen:
Telefoon: 070-3358330
Telefax: 070-3615624
E-mail: publicatie.lei@wur.nl

Informatie:
Telefoon: 070-3358330
Telefax: 070-3615624
E-mail: informatie.lei@wur.nl

© LEI, 2007

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Samenvatting	9
Summary	13
1. Inleiding	17
1.1 Aanleiding	17
1.2 Uitwerking bestuurlijke afspraak	18
1.3 Uitgangspunten	19
1.4 Probleemstelling	19
1.5 Doelstelling	20
1.6 Effecten	20
1.7 Opbouw rapport	20
2. Methodiek	21
2.1 Inleiding	21
2.2 Toetsen op grondgebondenheid (stap 1)	21
2.3 Toetsen op 5%-criterium (stap 2)	23
3. Resultaten	25
3.1 Inleiding	25
3.2 Bedrijven rond Natura 2000-gebieden	25
3.3 Stap 1. Criterium van grondgebondenheid	27
3.4 Stap 2. Drempelwaarde van 5%	31
3.5 Resultaten per gebied	33
3.6 Conclusie na de analyse van de vijf representatieve gebieden	36
3.7 Opschaling naar alle Natura 2000-gebieden	36
4. Conclusies	39
Literatuur	41
Bijlage(n)	
1. Toelichting bedrijfstypes	43
2. MAMBO	44
3. Schema toetsingskader	48
4. Aantal bedrijven die niet aan het criterium van grondgebondenheid voldoen per Natura 2000-gebied	49

Woord vooraf

Omdat de beheersplannen voor Natura 2000-gebieden nog opgesteld moeten worden en de Wet Ammoniak en Veehouderij niet altijd toereikend is om de vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijnen gevraagde bescherming te bieden (in Nederland geïmplementeerd in de Natuurbeschermingswet (NB-wet)) heeft de minister van LNV besloten een interim-beleid te ontwikkelen. Dit interim-beleid resulteerde in het opstellen van een toetsingskader voor het bevoegd gezag ten behoeve van aanvragen voor een natuurbeschermingsvergunning.

Het ministerie van LNV en LTO hebben het LEI gevraagd te inventariseren welke toekomstgerichte graasdierbedrijven beperkt worden in hun ontwikkelingsperspectieven als gevolg van het ammoniakbeleid in relatie tot Natura 2000. Het project is uitgevoerd door Karel van Bommel, Janneke van Dijk, Gideon Kruseman en Pieter-Willem Blokland.

Ik wil Edo Gies en Rob Smidt van Alterra heel hartelijk danken voor het beschikbaar stellen van de GIAB-gegevens voor het doorrekenen van de vijf voorbeeldgebieden.

Voor het doorrekenen van de individuele bedrijven in de vijf voorbeeldgebieden wil ik Roy Nelissen van ZLTO en Sander Kondring en Rob van Woeden van LTO Noord Advies hartelijk danken voor hun inzet.

Het onderzoek is vanuit de opdrachtgevers begeleid door:

- Stefan Breukel (LNV-directie Regionale zaken afdeling Zuid);
- Herman Litjens (LTO);
- Henk Beije (LNV-directie Kennis);
- Ingrid Mans (LNV-directie Regionale zaken afdeling Oost);
- Tjerk Elzinga (LTO);
- Edo Gies (Alterra).

Dr. J.C. Blom
Algemeen directeur LEI

Samenvatting

Aanleiding

De Vogel- en Habitatrichtlijnen van de Europese Unie schrijven voor dat elke lidstaat beschermde natuurgebieden aanwijst, de zogenoemde Natura 2000-gebieden. Voor deze natuurgebieden worden beheerplannen opgesteld. De natuurkwaliteit van veel natuurgebieden wordt aangetast door hoge stikstofdeposities, die mede veroorzaakt worden door veehouderijbedrijven. Daarom wordt de toelaatbare ammoniakdepositie voor een natuurgebied meegenomen in het beheerplan.

De beheerplannen voor Natura 2000-gebieden moeten nog opgesteld worden.

Veehouders moeten bij bedrijfsaanpassingen of -uitbreidingen een Natuurbeschermingswet (NB-wet) vergunning aanvragen, waarin ook de ammoniakdepositie getoetst wordt. Door jurisprudentie van de Raad van State zijn veel NB-wetvergunningen vernietigd waardoor bedrijfsontwikkeling rond Natura 2000-gebieden stagneerde. De beheerplannen zouden hierin duidelijkheid moeten verschaffen.

Omdat de beheerplannen er nog niet zijn en het generieke beleid niet altijd toereikend is om de vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijnen gevraagde bescherming te bieden, heeft de minister van LNV besloten een interimbeleid te ontwikkelen om de periode tot de vaststelling van beheerplannen te overbruggen. Dit interimbeleid bestaat uit een toetsingskader voor het bevoegd gezag ten behoeve van aanvragen voor een NB-wetvergunning.

Het toetsingskader bestaat uit een stappenplan, waarvan in dit onderzoek de eerste twee stappen zijn geanalyseerd. Stap 1 bekijkt of de aanvrager voldoet aan de criteria voor een grondgebonden graasdierbedrijf (zie kader). Voldoet een graasdierhouder hieraan, dan kan een NB-wetvergunning afgegeven worden.

Indien dit niet het geval is, wordt in stap 2 bekeken of het bedrijf na uitbreiding beneden de drempelwaarde blijft voor betreffend Natura 2000-gebied. De drempelwaarde is gedefinieerd als 5% van de kritische depositiewaarde (KDW) en wordt getoetst op de rand van het Natura 2000-gebied. Deze KDW is per Natura 2000-gebied anders en is gerelateerd aan specifieke natuurdoeltypen (bijvoorbeeld Hoogveen) die in dat Natura 2000-gebied voorkomen. De KDW geeft aan hoeveel ammoniakdepositie een natuurdoeltype kan hebben.

Het toetsingskader biedt duidelijkheid voor veehouders in de nabijheid van Natura 2000-gebieden over hun ontwikkelingsperspectief.

Eisen voor grondgebonden graasdierbedrijf:

- geen mestafzet (mestproductie tot 250 kg N/ha voor bedrijven met derogatie, tot 170 kg N/ha voor bedrijven zonder derogatie);
- minimaal 60% van de percelen behoort tot de huiskavel, de overige percelen bevinden zich binnen 10 kilometer van de bedrijfsgebouwen;
- het bedrijf past beweiding toe;
- op het bedrijf zijn alleen graasdieren aanwezig en geen andere dieren.

Bron: brochure toetsingskader (ministerie van LNV).

In het bestuurlijk overleg van februari 2007 tussen de minister van LNV, het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO-Nederland) is de inschatting uitgesproken dat met name de melkveehouderij in delen van het land relatief veel effecten zouden ondervinden van het toetsingskader. Daarom is in het bestuurlijk overleg afgesproken een inventarisatie te verrichten.

Probleemstelling

De probleemstelling is gekoppeld aan de eerste twee stappen uit het stappenplan, waarbij voor het onderzoek stap 1 in een stap 1a en 1b worden onderverdeeld:

- Stap 1a toetsingskader. Inzicht krijgen in hoeveel 'toekomstgerichte graasdierbedrijven' gaan vastlopen op het criterium van stikstofproductie per hectare;
- Stap 1b toetsingskader. Inzicht krijgen in hoeveel 'toekomstgerichte graasdierbedrijven' die aan het criterium van stikstofproductie per hectare voldoen, vastlopen op de criteria van verkavelings situatie (60% huiskavel en binnen een straal van 10 km);
- Stap 2 toetsingskader. Inzicht verkrijgen in het aantal 'toekomstgerichte graasdierbedrijven' die niet aan het criterium van grondgebondenheid, ook niet aan de drempelwaarde van 5% kunnen voldoen.

Definitie en afbakening

Een 'toekomstgerichte graasdierbedrijf' is een graasdierbedrijf groter dan 70 nge¹ (Nederlandse Grootte Eenheid), waarbij of de ondernemer jonger is dan 55 jaar, of de ondernemer een opvolger heeft of het bedrijf een besloten vennootschap is.

De aanname wordt gemaakt dat de graasdierhouders beweiding toepassen en geen andere dieren houden of bereid zijn deze af te stoten en dus geen belemmering voor stap 1 vormen (zie bijlage3).

In het onderzoek is alleen gekeken naar de Natura 2000-gebieden die vanuit de Habitatrictlijn zijn aangewezen. Voor de vogelrichtlijngebieden en de grote wateren is het toetsingskader niet bedoeld omdat deze gebieden in de regel niet ammoniak gevoelig zijn of geen veehouderij in de directe omgeving van ammoniakgevoelige delen van grote wateren hebben.

¹ Nederlandse Grootte Eenheid, een economische maatstaf voor de bedrijfsomvang

Doelstelling

Inventariseren in hoeverre toekomstgerichte graasdierbedrijven (hierna 'graasdierbedrijven') effecten ondervinden in relatie tot hun ontwikkelingsperspectieven als gevolg van het interim toetsingskader.

Resultaten

Allereerst is bepaald hoeveel graasdierbedrijven zich bevinden in een straal van twee kilometer rond de Natura 2000-gebieden. Dit zijn 3.190 graasdierbedrijven. Op deze bedrijven is stap 1 van het stappenplan toegepast. Tweederde (2.187 bedrijven) van de graasdierbedrijven produceert meer dan 250 kg stikstof per hectare, waardoor zij mest moeten afvoeren en daarmee niet aan het criterium voor grondgebondenheid kunnen voldoen (stap 1a). Van de bedrijven die wel aan de eis van stikstofproductie kunnen voldoen (1.003 bedrijven), kan 80% niet aan de eis van het huiskavel voldoen, waardoor ze niet aan het criterium van grondgebondenheid beantwoorden (stap 1b).

Als resultaat van deze toets aan stap 1 blijkt dat 205 (6%) graasdierbedrijven aan het criterium van grondgebondenheid kan voldoen (zie tabel 1).

Tabel 1 Toekomstgerichte graasdierbedrijven rond de Natura 2000-gebieden (uitgezonderd vogelrichtlijngebieden en de grote wateren)

	Afstand tot Natura 2000-gebied (meter)					totaal
	<250	250-500	500-1000	1000-1500	1500-2000	
Grondgebonden	60	33	39	43	30	205
Niet-grondgebonden	494	407	729	711	644	2.985
Totaal	554	440	768	754	674	3.190

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking met MAMBO.

De 2.985 graasdierbedrijven die niet aan het criterium van grondgebonden voldoen, zijn in stap 2 op het 5%-criterium getoetst. Bij deze stap is de relatie KDW en afstand tot het relevante Natura 2000-gebied de bepalende factor. In de toets aan stap 2 is met beide parameters gerekend. In het onderstaande wordt het resultaat van die toets weergegeven.

- Binnen een straal van 250 meter rond Natura 2000-gebieden overschrijdt 65% van de daar gevestigde niet-grondgebonden graasdierbedrijven de drempelwaarde. Rond de Natura 2000-gebieden met een KDW van minder dan 700 mol/ha/jaar ondervinden nagenoeg alle bedrijven beperkingen (zie tabel 2).
- In een straal van 250-500 meter overschrijdt 15% van de daar gevestigde niet-grondgebonden graasdierbedrijven rond de Natura 2000-gebieden de drempelwaarde. Rond de Natura 2000-gebieden met een KDW van minder dan 700 mol/ha/jaar overschrijdt 70% de drempelwaarde (zie tabel 2).
- In een straal van 500 tot 1.000 meter overschrijdt 20% van de daar gevestigde niet-grondgebonden graasdierbedrijven rond de Natura 2000-gebieden de drempelwaarde indien en voor zover de KDW minder dan 700 mol/ha/jaar is (zie tabel 2).

- Bedrijven die op meer dan 1.000 meter afstand van een Natura 2000-gebied liggen, kunnen bijna altijd aan het 5%-criterium voldoen en daarmee in de toekomst verder ontwikkelen.

Tabel 2 *Percentage van de toekomstgerichte graasdierbedrijven die rond Natura2000-gebieden niet aan het 5%-criterium kunnen voldoen, indeling naar KDW-clustering*

KDW (mol/ha/jaar)	Afstand tot Natura 2000-gebied (meters)			Totaal tot 1 km
	0-250	250-500	500-1.000	
350-700	100	70	20	60
700-1.050	75	20	~0	25
1.050-1.400	65	5	~0	20
1.400-1.750	~0	~0	~0	~0
Totaal	65	15	5	25

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking met Mambo

~0 = ongeveer 0

De kritische afstand (straal) voor stap 2 blijkt in dit onderzoek op een kilometer te liggen. Binnen deze straal van één kilometer kunnen ongeveer 400 van de 1.630 niet-grondgebonden graasdierbedrijven niet verder ontwikkelen op basis van hun huidige depositie op het relevante Natura 2000-gebied. Daarnaast zijn er ongeveer 50 graasdierbedrijven met een actuele depositie tussen de 4 en 5% van de kritische depositiewaarde (KDW), deze hebben beperkte ontwikkelmogelijkheden.

Conclusie

Als gevolg van het interim ammoniakbeleid voor Natura 2000-gebieden zullen circa 400 (13%) van de in totaal 3.190 toekomstgerichte graasdierbedrijven binnen een straal van 2 km rond Natura 2000-gebieden, tegen ontwikkelingsgrenzen aan kunnen lopen op basis van hun huidige bedrijfsvoering. Deze bedrijven liggen vooral binnen een straal van 1.000 meter rondom Natura 2000-gebieden.

Dit betekent dat 87% van de 3.190 toekomstgerichte graasdierbedrijven wel ontwikkelingsmogelijkheden hebben op basis van het interim ammoniakbeleid.

Summary

Businesses within the sphere of influence of Natura 2000 areas

Motivation

The European Union's Birds and Habitat Directive states that every member state should designate protected natural areas, the so-called Natura 2000 areas. Management plans have been drawn up for these natural areas. The quality of many natural areas is being damaged by high nitrogen depositions, which are partly caused by livestock farming. For this reason, the permitted ammoniac deposition for a natural area is being incorporated in the management plan.

The management plans for Natura 2000 areas still have to be drawn up.

Livestock farmers intending to modify or expand their farms have to apply for a special permit under the Nature Conservancy Act, in which the deposition of ammonia is also tested. As a result of jurisprudence of the Council of State, many Nature Conservancy permits have been cancelled, causing the stagnation of farm development around Natura 2000 areas. The management plans should provide clarity in this.

Because the management plans have not yet been drawn up and generic policy is still not capable of offering the required protection based on the Birds and Habitat Directive, the Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality has decided to develop an interim policy to bridge the period until the adoption of management plans. This interim policy consists of a test framework for the competent authorities regarding applications for permits under Nature Conservancy Act.

That test framework consists of step-by-step plan, the first two steps of which are analysed in this project. Step 1 examines whether the applicant satisfies the criteria for a pasture-based grazing farm (see box). If a farm satisfies the criteria, a Nature Conservancy Act permit can be issued.

If this is not the case, Step 2 studies whether the farm remains below the threshold for the relevant Natura 200 area after expansion. The threshold is defined as 5% of the critical deposition value (CDV) and is tested on the edge of the Natura 2000 area. This CDV varies according to the Natura 2000 area and is related to specific nature types (for example high peat moors) present in that Natura 2000 area. The CDV indicates how much ammoniac deposition a nature type can have.

The test framework offers clarity for livestock farmers in the vicinity of Natura 2000 areas about their development prospects.

Requirements for pasture-based grazing farm:

- no manure disposal (manure production up to 250 kg N/hectare for farms with derogation, up to 170 kg N/hectare for farms without derogation);
- minimum 60% of the land belongs to the farmhouse plot, the other plots are within 10 kilometres of the farm buildings;
- the farm applies nutrient management;
- the farm only has grazing animals and no other animals.

Source: brochure on test framework (Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality).

In the official consultations in February 2007 between the Minister of Agriculture, Nature and Food Quality, the Interprovincial Consultations (IPO), the Association of Dutch Municipalities (VNG) and the Dutch Agricultural and Horticultural Organisation (LTO-Nederland), it was estimated that dairy farming in parts of the country would experience a considerable number of effects of the test framework. It was therefore agreed that a survey would be conducted.

Defining the problem

The problem is linked to the first two steps in the plan, whereby step 1 is subdivided into steps 1a and b for the research:

- Step 1a test framework. Obtain insight into how many 'future-oriented pasture-based grazing farms' will get stuck on the criterion of nitrogen production per hectare;
- Step 1b test framework. Obtain insight into how many 'future-oriented pasture-based grazing farms' fulfilling the criterion of nitrogen production per hectare will get stuck on the criteria of the land-division situation (60% farmhouse plots and within a radius of 10 km);
- Step 2 test framework. Obtain insight into how many 'future-oriented pasture-based grazing farms' do not fulfil the criterion of being pasture-based, or the threshold of 5%.

Definition and demarcation

A 'future-oriented pasture-based grazing farm' is a pasture-based grazing farm bigger than 70 nge¹ (Netherlands Size Unit), whereby the farmer is younger than 55, the farmer has a successor, or the firm is a private limited company.

The assumption is made that the pasture-based grazing farmers apply nutrient management and do not keep any other animals or are prepared to sell them, thus forming no obstacle for step 1 (see appendix 3).

The research only looked at the Natura 2000 areas designated on the basis of the Habitat Directive. The test framework was not intended for the Bird Directive areas and the large water areas because these areas are generally not ammoniac-sensitive or do not have livestock farms close to ammoniac-sensitive parts of large waters.

¹ Dutch Size Units, a measure of economic size of farm

Target

To survey the extent to which future-oriented pasture-based grazing farms (hereinafter 'pasture-based grazing farms') experience effects related to their development prospects as a result of the interim test framework.

Results

First of all, the number of pasture-based grazing farms located within a radius of two kilometres around the Natura 2000 areas was determined. There are 3,190 pasture-based grazing farms. Step 1 of the plan was applied to these farms. Two thirds (2,187 farms) of the pasture-based grazing farms produce more than 250 kg nitrogen per hectare, meaning they have to transport the manure and therefore cannot fulfil the pasture-based criterion (step 1a). Of the farms able to fulfil the nitrogen production requirement (1,003 farms), 80% cannot fulfil the requirement of the home allotment, meaning they cannot fulfil the pasture-based criterion (step 1b).

As a result of this test in step 1, it appears that 205 (6%) pasture-based grazing farms are able to fulfil the pasture-based criterion (see table 1).

Table 1 Future-oriented pasture-based grazing farms around the Natura 2000 areas (except for Bird Directive areas and the large expanses of water)

	Distance from Natura 2000 area (metres)					total
	<250	250-500	500-1,000	1,000-1,500	1,500-2,000	
Pasture-based	60	33	39	43	30	205
Non pasture-based	494	407	729	711	644	2,985
Total	554	440	768	754	674	3,190

Source: CBS (Statistics Netherlands) agricultural census, processed using Mambo.

The 2,985 pasture-based grazing farms that could not fulfil the pasture-based criterion were tested in step 2 on the 5% criterion. In this step, the CDV relationship and distance to the relevant Natura 2000 area were the decisive factors. On step 2 of the test, both parameters were used in the calculation. The result of the test is shown below.

- Within a radius of 250 metres around Natura 2000 areas, 65% of the non pasture-based pasture-based grazing farms exceed the threshold. Around the Natura 2000 areas with a CDV of less than 700 mol/hectare/year, almost all farms experience restrictions (see table 2).
- In a radius of 250-500 metres, 15% of the non-pasture-based pasture-based grazing farms around the Natura 2000 areas exceed the threshold. Around the Natura 2000 areas with a CDV of less than 700 mol/hectare/year, 70% exceed the threshold (see table 2).
- In a radius of 500 to 1,000 metres, 20% of the non pasture-based grazing farm around the Natura 2000 areas exceed the threshold if and insofar as the CDV is less than 700 mol/hectare/year (see table 2).
- Farms located at a distance of over 1,000 metres from a Natura 2000 area can almost always fulfil the 5% criterion and will thus be able to develop in the future.

Table 2 Percentage of the future-oriented pasture-based grazing farms around Natura 2000 areas which cannot fulfil the 5% criterion, divided according to CDV clustering

Critical deposition value (mol/hectare/year)	Distance to Natura 2000 area (metres)			Total up to 1 km
	0-250	250-500	500-1,000	
350-700	100	70	20	60
700-1,050	75	20	~0	25
1,050-1,400	65	5	~0	20
1,400-1,750	~0	~0	~0	~0
Total	65	15	5	25

Source: CBS (Statistics Netherlands) agricultural census, processed using Mambo

~0 = approx. 0

In this survey, the critical distance (radius) for step 2 appeared to be a kilometre. Within this radius of one kilometer, approximately 400 of the 1,630 non pasture-based pasture-based grazing farms could not develop further based on their present deposition on the relevant Natura 2000 area. Furthermore, there are around 50 pasture-based grazing farms with an actual deposition between 4 and 5% of the critical deposition value (CDV) which have limited development opportunities.

Conclusion

As a result of the interim ammoniac policy for Natura 2000 areas, around 400 (13%) of the totaal 3,190 future-oriented pasture-based grazing farms within a radius of 2 km around Natura 2000 areas will run up against development restrictions based on their present business operations. These farms are generally located within a radius of 1,000 metres around Natura 2000 areas.

This means that 87% of the 3,190 future-oriented pasture-based grazing farms do have development opportunities based on the interim ammoniac policy.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De Vogel- en Habitatrichtlijnen van de Europese Unie schrijven voor dat elke lidstaat beschermde natuurgebieden aanwijst, de zogenoemde Natura 2000-gebieden. Voor deze natuurgebieden worden beheerplannen opgesteld. De natuurkwaliteit van veel natuurgebieden wordt aangetast door hoge stikstofdeposities, die mede veroorzaakt worden door veehouderijbedrijven. Daarom wordt de toelaatbare ammoniakdepositie voor een natuurgebied meegenomen in het beheerplan.

Om de verplichte duurzame instandhoudingscondities te creëren voor de Natura 2000-gebieden, is het nodig dat de stikstofdepositie wordt verminderd. Dit gebeurt via het generieke beleid, maar voor Natura 2000-gebieden kan een extra inspanning nodig zijn.

Om de doelstellingen voor de Natura 2000-gebieden te bereiken moeten er beheersplannen opgesteld worden die tevens maatgevend zijn voor vergunningverlening door gemeenten en provincies. Veel vergunningaanvragen in het kader van de NB-wet zijn de afgelopen jaren door jurisprudentie rond uitspraken van de Raad van State aangehouden, waardoor veel bedrijven rond Natura 2000-gebieden al langere tijd op slot zitten. Omdat beheersplannen nog opgesteld moeten worden en de Wet Ammoniak en Veehouderij niet altijd toereikend is om de vanuit de vogel- en habitatrichtlijnen gevraagde bescherming te bieden (in Nederland geïmplementeerd in de Natuurbeschermingswet (NB-wet)) heeft de minister van LNV besloten een interim-beleid te ontwikkelen om de periode tot de vaststelling van beheersplannen te overbruggen.

Dit interim-beleid resulteerde in het opstellen van een toetsingskader voor het bevoegd gezag ten behoeve van vergunningaanvragen NB-wet. Het toetsingskader bestaat uit een stappenplan en een nieuw verspreidingsmodel voor ammoniak (zie ook bijlage 3). Dit interim-beleid is door VNG, IPO en het Rijk opgesteld en in februari 2007 bestuurlijk geaccordeerd. LTO heeft ingestemd met dit akkoord. Deze zomer is het toetsingskader aan het bevoegd gezag verstuurd.

Het stappenplan bestaat uit een viertal stappen. In dit onderzoek zijn alleen stap 1 en 2 relevant voor de vraagstelling. Stap 1 bekijkt of de aanvrager voldoet aan de criteria voor een grondgebonden graasdierbedrijf.

- Het bedrijf past beweiding toe;
- Geen mestafzet (mestproductie tot 250 kg N/ha voor bedrijven met derogatie, tot 170 kg N/ha voor bedrijven zonder derogatie);
- Minimaal 60% van de percelen behoort tot de huiskavel, de overige percelen bevinden zich binnen 10 kilometer van de bedrijfsgebouwen;
- Op het bedrijf zijn alleen graasdieren aanwezig en geen andere dieren.

Kader 1.1 Eisen voor grondgebonden graasdierbedrijf

Bron: Brochure toetsingskader (Ministerie van LNV).

Indien dit niet het geval is wordt in stap 2 bekeken of het bedrijf na uitbreiding beneden de drempelwaarde blijft voor betreffend Natura 2000-gebied. De drempelwaarde is gedefinieerd als 5% van de kritische depositiewaarde, deze kritische depositiewaarde is per Natura 2000-gebied anders en is gerelateerd aan de specifieke habitats die in dat Natura 2000-gebied voorkomen. Afgesproken is dat de meest kritische depositiewaarde van het betreffende Natura 2000-gebied wordt gehanteerd. Deze waarden worden in een aparte lijst gepubliceerd.

Wanneer graasdierbedrijven niet aan de voorwaarden van de eerste twee stappen kunnen voldoen, kunnen de volgende twee stappen van het toetsingskader doorlopen worden. Zonodig kan een ondernemer zijn uitbreidingsplan aanpassen aan de gestelde criteria en het stappenplan nogmaals doorlopen om een NB-wetvergunning te verkrijgen. Het opstellen van een passende beoordeling geeft eveneens mogelijkheden om alsnog een vergunning te verkrijgen; de bewijslast ligt hiervoor echter bij de ondernemer.

1.2 Uitwerking bestuurlijke afspraak

In het Bestuurlijk Overleg van 15 februari 2007 met IPO, VNG en LTO, waarin het toetsingskader werd vastgesteld, hebben IPO, VNG en LTO hun zorg geuit over de uitwerking van het toetsingskader voor graasdierbedrijven rond Natura 2000-gebieden, met name in delen van Overijssel en Noord-Brabant. Perspectievolle, toekomstgerichte bedrijven zouden op slot komen te zitten tijdens de interim-periode. De minister van LNV heeft kennisgenomen van de signalen en stelde voor een inventarisatie te doen naar het aantal dat belemmeringen zal ondervinden.

De opdrachtgever voor het onderzoek, de Stuurgroep Natura 2000 van LNV, heeft de hierboven genoemde bestuurlijke afspraak nader uitgewerkt en als volgt geformuleerd:

'Geef aan hoeveel graasdierbedrijven tijdens de interim-periode tegen ontwikkelingsgrenzen aanlopen als gevolg van het toetsingskader (zowel de drempelwaarde als de criteria voor grondgebondenheid) en differentieer hierbij naar afstand tot de Natura 2000-gebieden in Nederland.'

1.3 Uitgangspunten

In dit onderzoek wordt gewerkt met het nieuwe rekenmodel (AAgro-stacks). Uit de eerder gehouden praktijkproef over het toetsingskader is gebleken dat:

- graasdierbedrijven buiten een zone van 2 km rondom Natura 2000-gebieden buiten beschouwing kunnen worden gelaten omdat deze geen hinder ondervinden van het toetsingskader;
- graasdierbedrijven tussen 1 en 2 km afstand veelal tot de drempelwaarde van 5% kunnen groeien, incidenteel zullen enkele grotere bedrijven alleen nog kunnen groeien als grondgebondenheid aangetoond kan worden;
- graasdierbedrijven tussen 1 km en de rand van het Natura 2000-gebied, naarmate de afstand korter wordt en de bedrijfsomvang groter, steeds minder uit de voeten kunnen met de drempelwaarde en dus via het spoor van 'grondgebondenheid' verder zullen moeten gaan.

Er wordt in dit onderzoek daarom gekozen voor een zone van 2 km waarbinnen de daar voorkomende graasdierbedrijven onderverdeeld worden naar verschillende afstandsklassen tot Natura 2000-gebieden.

Verder wordt aangenomen dat graasdierbedrijven voortgezet worden indien er een bedrijfsopvolger aanwezig is en het bedrijf op dit moment voldoende perspectief heeft (quotum, grond). Er wordt van uitgegaan dat bedrijven, waarbij de ondernemer 55 jaar of ouder is en zonder opvolger, zich niet verder zullen ontwikkelen. Deze bedrijven worden eventueel overgenomen door andere bedrijven, gekocht of gaan via een samenwerkingsrelatie verder.

Er wordt ook aangenomen dat graasdierbedrijven weidegang toepassen, wanneer ze grondgebonden zijn. Om uitspraken te kunnen doen over grondgebondenheid moet de verkavelingssituatie in beeld gebracht worden. Bedrijven die percelen hebben buiten de zone van 10 km rondom het betreffende Natura 2000-gebied (én tegen de drempelwaarde aanlopen) kunnen alleen gebruik maken van het criterium grondgebondenheid voor de percelen die binnen de 10-km-grens vallen. De percelen van deze bedrijven buiten de 10-km-zone buiten beschouwing laten.

Omdat het ook ten aanzien van monitoring van de ontwikkeling van landbouwsectoren rond Natura 2000-gebieden zinvol is een nulmeting te verrichten en het relatief weinig meerwerk is, worden ook andere categorieën landbouwbedrijven in deze inventarisatie meegenomen.

1.4 Probleemstelling

De probleemstelling is gekoppeld aan de eerste twee stappen uit het stappenplan, waarbij voor het onderzoek stap 1 in een stap 1a en 1b worden onderverdeeld.

- Stap 1a toetsingskader. Inzicht krijgen in hoeveel 'toekomstgerichte graasdierbedrijven' gaan vastlopen op het criterium van stikstofproductie per hectare.

- Stap 1b toetsingskader. Inzicht krijgen in hoeveel 'toekomstgerichte graasdierbedrijven' die aan het criterium van stikstofproductie per hectare voldoen, vastlopen op de criteria van verkavelings situatie (60% huiskavel en binnen een straal van 10 km).
- Stap 2 toetsingskader. Inzicht verkrijgen in het aantal 'toekomstgerichte graasdierbedrijven' die niet aan het criterium van grondgebondenheid en ook niet aan de drempelwaarde van 5% kunnen voldoen.

1.5 Doelstelling

Inventariseren welke toekomstgerichte graasdierbedrijven beperkt worden in hun ontwikkelingsperspectieven als gevolg van het interim-ammoniakbeleid in relatie tot Natura 2000.

1.6 Effecten

Inzicht in het aantal en omvang van de bedrijven die in hun ontwikkelingsmogelijkheden beperkt worden als gevolg van het ammoniakbeleid in relatie tot de Natura 2000 (Vogel- en Habitat)richtlijnen.

1.7 Opbouw rapport

In hoofdstuk 2 wordt de methodiek van het onderzoek uitgewerkt. In hoofdstuk 3 worden de resultaten gepresenteerd en in hoofdstuk 4 worden de conclusies getrokken.

2. Methodiek

2.1 Inleiding

Het onderzoek volgt in zijn methodiek de eerste twee stappen van het stappenplan. Allereerst wordt de geselecteerde onderzoekspopulatie (toekomstgerichte graasdierbedrijven) getoetst aan de criteria van grondgebondenheid (stap 1). Bedrijven die voldoen aan dit criterium vallen af: deze bedrijven hebben in potentie een uitbreidingsruimte.

Daarna wordt de overblijvende populatie getoetst aan de drempelwaarde (stap 2). Aan de hand van vijf representatieve gebieden wordt bepaald hoeveel bedrijven aan het 5%-criterium kunnen voldoen. LTO heeft onder verantwoordelijkheid van het LEI voor de representatieve gebieden, deze depositiegegevens per bedrijf berekent met het verspreidingsmodel uit het toetsingskader. Op basis van de resultaten heeft het LEI een doorvertaling gemaakt voor alle Natura 2000-gebieden die zijn aangewezen op basis van de habitatrictlijn, zodat er een goed beeld ontstaat van de landelijke situatie voor graasdierbedrijven rond Natura 2000-gebieden. Bedrijven die niet aan dit criterium, de drempelwaarde, voldoen lopen mogelijk tegen een ontwikkelingsplafond aan. In de praktijk zullen deze bedrijven de andere twee stappen uit het stappenplan doorlopen; ze kunnen hun bedrijfsplan zo nodig aanpassen of hebben in het uiterste geval nog de mogelijkheid van een passende beoordeling.

De Natura 2000-gebieden die alleen op basis van de Vogelrichtlijn (VR) zijn aangewezen, worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten, omdat het toetsingskader hierop niet van toepassing is. De grote wateren zijn buiten beschouwing gelaten, omdat het toetsingskader slechts voor een zeer klein deel van toepassing is. Het overgrote deel van de grote wateren is namelijk niet depositiegevoelig.

2.2 Toetsen op grondgebondenheid (stap 1)

Op het LEI is een gedigitaliseerd bestand van Natura 2000-gebieden aanwezig van de situatie van juli 2007. Met behulp van X- en Y-coördinaten van de bedrijven uit de CBS-Landbouwtelling en het gedigitaliseerde bestand van Natura 2000-gebieden worden alle bedrijven binnen een straal van 2 km van een Natura 2000-gebied gelokaliseerd. Deze bedrijven worden gebruikt als populatie van het onderzoek. Uit de CBS-Landbouwtelling van het jaar 2005 wordt ook extra informatie aan de bedrijven gekoppeld. Met de bestanden over perceelsregistratie worden percelen die verder weg liggen dan 10 km van het bedrijf apart geregistreerd. Omdat bij de CBS-Landbouwtelling van het jaar 2005 niet is gevraagd naar de oppervlakte van de huiskavel, maar wel bij de CBS-Landbouwtelling van het jaar 2004, worden de gegevens van beide jaren aan elkaar gekoppeld.

De bedrijven worden allereerst in de volgende bedrijfstypen ingedeeld (zie voor toelichting bijlage 1):

1. melkvee: (sterk) gespecialiseerde melkveebedrijven en andere melkveebedrijven;
2. overige graasdieren;
3. gemengd: graasdiercombinaties en gewas en veeteeltcombinaties;
4. hokdieren: hokdierbedrijven, vleeskalverbedrijven en overige veeteeltcombinaties;
 - waarvan varkens;
 - waarvan pluimvee;
5. akker- en tuinbouw: akkerbouwbedrijven, tuinbouwbedrijven, blijvende teeltbedrijven en gewassencombinaties.

Bedrijven kleiner dan 70 nge zijn meestal nevenbedrijven en daarbij voor hun inkomen niet (volledig) afhankelijk van de inkomsten uit het agrarisch bedrijf. Daarom wordt 70 nge als eerste grens gekozen. De omvang van het gemiddelde melkveebedrijf is in Nederland ongeveer 100 nge. Bedrijven die groter dan gemiddeld zijn hebben de beste perspectieven, daarom is 100 nge als tweede grens gekozen. Klassen in bedrijfsomvang die onderscheiden worden zijn:

- bedrijven kleiner dan 70 nge;
- bedrijven tussen 70 nge en 100 nge;
- bedrijven groter dan 100 nge.

Ten aanzien van de opvolgings situatie op de bedrijven wordt als uitgangspunt gehanteerd dat ondernemers van 55 jaar en ouder zonder opvolger geen uitbreiding van het bedrijf nastreven. Deze ondernemers boeren uit; het bedrijf of de gronden worden te zijner tijd door anderen overgenomen. De meeste van deze bedrijven zullen in de komende 10 tot 15 jaar stoppen. De indeling van leeftijdsklasse wordt als volgt:

- jonger dan 55 jaar of met opvolger of bv;
- 55 jaar of ouder zonder opvolger.

In het onderzoek worden alleen de eerste 3 bedrijfstypes meegenomen, die groter zijn dan 70 nge en in de eerste leeftijdsklasse vallen. Deze bedrijven worden in het verdere onderzoek aangeduid met de toekomstgerichte graasdierbedrijven.

Deze toekomstgerichte graasdierbedrijven worden vervolgens voor het beantwoorden van stap 1a ingedeeld naar stikstofproductie per hectare, waarbij drie aannames worden gemaakt:

- cultuurgrond die verder weg ligt dan 10 km van de bedrijfslocatie wordt niet meegenomen;
- boven de 250 kg N/ha kunnen bedrijven niet verder ontwikkelen via het grondgebonden spoor;
- niet-derogatiebedrijven kunnen verder ontwikkelen door aan de eisen van derogatie te voldoen.

De bedrijven worden ingedeeld naar de onderstaande Stikstofproductie klassen per ha:

- < 170 kg N/ha cultuurgrond;
- ≥ 170 kg N/ha cultuurgrond - < 225 kg N/ha cultuurgrond (tussen 33 en 10% ruimte om te groeien);
- ≥ 225 kg N/ha cultuurgrond - < 250 kg N/ha cultuurgrond (minder dan 10% ruimte om te groeien);
- ≥ 250 kg N/ha cultuurgrond (niet grondgebonden, moeten mest afvoeren)

De bedrijven met een Stikstofproductie van meer dan 250 kg/ha cultuurgrond kunnen niet aan het criterium voor grondgebondenheid voldoen en worden voor de verdere toetsing op dit criterium buiten beschouwing gelaten. Vervolgens worden de overgebleven bedrijven voor stap 1b ingedeeld naar de verkavelingssituatie en de afstand van het bedrijf tot het Natura 2000-gebied.

Voor de verkavelingssituatie worden de volgende drie klassen onderscheiden:

1. oppervlakte van de huiskavel is 60% of meer van de totale oppervlakte cultuurgrond;
2. oppervlakte van de huiskavel is minder dan 60% van de totale oppervlakte cultuurgrond;
3. oppervlakte van de huiskavel is niet bekend (wanneer een bedrijf in 2005 nieuw is in de CBS-Landbouwtelling, dan is de verkavelingssituatie onbekend).

De bedrijven met een huiskavel die groter is dan 60% voldoen aan het criterium van grondgebondenheid. Dit betekent dat toekomstgerichte graasdierbedrijven niet aan het criterium van grondgebonden kunnen voldoen doordat zij:

- of meer dan 250 kg N/ha cultuurgrond produceren en mest moeten afzetten;
- of een huiskavel hebben, die minder dan 60% van het totale areaal beslaat.

Deze bedrijven moeten om uit te kunnen breiden aan het 5%-criterium (stap 2 uit het toetsingskader) voldoen. Deze stap 2 wordt in de volgende paragraaf uitgelegd.

2.3 Toetsen op 5%-criterium (stap 2)

Uit de toets op de criteria onder stap 1 resteert een groep bedrijven die (nog) niet vergund kan worden. Deze groep bedrijven wordt in deze stap getoetst aan de drempelwaarde (5%-criterium). Omdat het praktisch niet mogelijk was om alle relevante Natura 2000-gebieden door te rekenen voor het 5%-criterium is gekozen voor het analyseren van de drempelwaarde voor een vijftal representatieve pilotgebieden. LTO heeft voor deze representatieve gebieden de bedrijven die niet aan het criterium van grondgebondenheid voldoen, individueel doorgerekend om te bepalen of zij wel aan het 5%-criterium voldoen. Hiervoor zijn twee Natura 2000-gebieden met een lage, twee met een gemiddelde en één met een hoge kritische depositiewaarde geselecteerd. Deze 5 Natura 2000-gebieden geven een representatief beeld van de Natura 2000-gebieden, zodat doorvertaling naar een landelijk beeld mogelijk en wetenschappelijk verantwoord is. De keuze van de gebieden is bepaald aan de

hand van het aantal bedrijven dat niet aan het criterium 'grondgebondenheid' voldoet en de structuur van deze bedrijven.

Alterra heeft met behulp van GIAB per bedrijf de gemiddelde X- en Y-coördinaat van de stallen bepaald. Met MAMBO is aan de hand van het aantal aanwezige dieren uit de CBS-Landbouwtelling berekend hoeveel emissie de bedrijven produceren. Vervolgens is met AAgro-stacks berekend wat de depositie van het bedrijf op het Natura 2000-gebied is. Hierbij zijn, na overleg met directie Kennis van LNV en LTO-Nederland, een aantal aannames gemaakt:

- er is 1 bedrijfsemissie;
- stalhoogte is 6,1 meter;
- hoogte emissiepunt is 7,8 meter;
- de (inwendige) diameter van de uitstroomopening is 0,5 meter;
- de verticale uittreedsnelheid is 0,4 m/s.

De resultaten uit AAgro-stacks waren in de vorm van rasterbestanden, die verder zijn geanalyseerd met behulp van GIS.

De resultaten van deze 5 representatieve gebieden zijn opgeschaald naar alle Natura 2000-gebieden. Hiervoor zijn eerst de Natura 2000-gebieden ingedeeld naar kritische depositiewaarde. Per cluster Natura 2000-gebieden worden de bedrijven ingedeeld naar ammoniakemissie per jaar en de afstand tot het Natura 2000-gebied. Op basis van deze indeling zijn de toekomstgerichte melkveebedrijven rond Natura 2000-gebieden gewogen met de cases in de 5 gebieden.

3. Resultaten

3.1 Inleiding

De resultaten worden in dit hoofdstuk niet per Natura 2000-gebied gepresenteerd, maar per mestconcentratiegebied (Zuid, Oost en Overig Nederland) en voor heel Nederland. Deze presentatievorm is gekozen vanwege de overzichtelijkheid. In bijlage 4 is weergegeven in welk concentratiegebied een Natura 2000-gebied ligt. Sommige gebieden liggen op de grens van twee concentratiegebieden, maar de bedrijven liggen altijd in één concentratiegebied.

3.2 Bedrijven rond Natura 2000-gebieden

Met behulp van de GIS-bestanden van de Natura 2000-gebieden en het digitale locatiebestand van de CBS-Landbouwteiling is van alle landbouwbedrijven bepaald wat de afstand is tot het dichtstbijzijnde Natura 2000-gebied. Om een totaalbeeld te geven, worden eerst in tabellen 3.1 tot 3.4 weergegeven hoeveel agrarische bedrijven in een straal van twee kilometer rond de Natura 2000-gebieden liggen. In deze tabellen wordt ook een indeling gemaakt naar nge-classes en leeftijd van de ondernemer, gecombineerd met opvolgingssituatie en ondernemingsvorm. De gedachte hierachter is dat bedrijven tot 70 nge hoogstwaarschijnlijk parttimebedrijf zijn en daarom niet verder zullen groeien. Bij de leeftijdsindeling wordt de aanname gemaakt dat bij bedrijven waarbij de ondernemer ouder is dan 55 jaar zonder een opvolger, ook niet verder zullen groeien. Het is eerder waarschijnlijk dat zij hun bedrijf zullen afbouwen of binnen 10-15 jaar zullen stoppen met het bedrijf. In een beperkt aantal gevallen zal het bedrijf door buitenstaanders worden overgenomen, maar daar staat tegenover dat niet ieder bedrijf met een opvolger wordt overgenomen.

In 2005 waren er in Nederland 81.830 agrarische bedrijven, hiervan liggen er 24.422 binnen een straal van 2 km rond een Natura 2000-gebied. Van deze 24.422 bedrijven liggen er 4.800 bedrijven in de nabijheid van Vogelrichtlijngebieden (vogelrichtlijngebieden) en de grote wateren. Deze bedrijven worden verder buiten beschouwing gelaten. De vogelrichtlijngebieden zijn niet depositiegevoelig en bij de grote wateren is maar een klein percentage depositiegevoelig. Er blijven dan 19.650 bedrijven over in de omgeving van Natura 2000-gebieden. In de tabellen 3.2 tot 3.4 staan de resultaten voor de 2 concentratiegebieden en Overig Nederland.

Tabel 3.1 Aantal bedrijven in Nederland, die binnen een straal van 2 km van een Natura 2000-gebied liggen (uitgezonderd vogelrichtlijngebieden en de grote wateren)

Bedrijfstype a)	< 55 jaar, of met opvolger of bv grootte klasse (nge)			55 of ouder zonder opvolger grootte klasse (nge)			Totaal
	< 70	70-100	≥ 100	< 70	70- 100	≥ 100	
	Melkvee	1.267	1.342	1.436	683	230	
Overige graasdieren	2.117	106	125	2.892	42	40	5.322
Gemengd	406	58	123	418	10	22	1.037
Hokdieren	737	347	572	364	75	79	2.174
- waarvan varkens	346	156	255	139	28	27	951
- waarvan pluimvee	95	60	106	32	11	16	320
Akker-/tuinbouw	1.930	494	1.561	1.554	155	271	5.965
Totaal	6.457	2.347	3.817	5.911	512	606	19.650

a) zie indeling paragraaf 2.2

Bron: CBS-Landbouwtelling en LNV, bewerking LEI.

Tabel 3.2 Aantal bedrijven in concentratiegebied Zuid, die binnen een straal van 2 km van een Natura 2000-gebied liggen (uitgezonderd vogelrichtlijngebieden en de grote wateren)

Bedrijfstype	< 55 jaar, of met opvolger of bv grootte klasse (nge)			55 of ouder zonder opvolger grootte klasse (nge)			Totaal
	< 70	70-100	≥ 100	< 70	70- 100	≥ 100	
	Melkvee	128	233	281	72	39	
Overige graasdieren	298	27	30	381	8	11	755
Gemengd	116	25	47	117	2	7	314
Hokdieren	197	144	298	70	25	28	762
- waarvan varkens	123	95	178	32	20	14	462
- waarvan pluimvee	32	28	49	12	2	7	130
Akker-/tuinbouw	487	78	299	380	23	46	1.313
Totaal	1.226	507	995	1.020	97	137	3.942

Bron: CBS-Landbouwtelling en LNV, bewerking LEI.

Tabel 3.3 Aantal bedrijven in concentratiegebied Oost, die binnen een straal van 2 km van een Natura 2000-gebied liggen (uitgezonderd vogelrichtlijngebieden en de grote wateren)

Bedrijfstype	< 55 jaar, of met opvolger of bv grootte klasse (nge)			55 of ouder zonder opvolger grootte klasse (nge)			Totaal
	< 70	70-100	≥ 100	< 70	70- 100	≥ 100	
	Melkvee	524	419	371	282	63	
Overige graasdieren	751	30	39	1.009	14	10	1.853
Gemengd	109	6	15	118	3	2	253
Hokdieren	405	154	190	243	40	37	1.069
- waarvan varkens	159	41	54	82	5	10	351
- waarvan pluimvee	41	15	28	17	6	4	111
Akker-/tuinbouw	266	40	72	207	8	19	612
Totaal	2.055	649	687	1.859	128	115	5.493

Bron: CBS-Landbouwtelling en LNV, bewerking LEI.

Tabel 3.4 Aantal bedrijven buiten de concentratiegebieden, die binnen een straal van 2 km van een Natura 2000-gebied liggen (uitgezonderd vogelrichtlijngebieden en de grote wateren)

Bedrijfstype	< 55 jaar, of met opvolger of bv grootte klasse (nge)			55 of ouder zonder opvolger grootte klasse (nge)			Totaal
	< 70	70-100	≥ 100	< 70	70- 100	≥ 100	
	Melkvee	615	690	784	329	128	
Overige graasdieren	1.068	49	56	1.502	20	19	2.714
Gemengd	181	27	61	183	5	13	470
Hokdieren	135	49	84	51	10	14	343
- waarvan varkens	64	20	23	25	3	3	138
- waarvan pluimvee	22	17	29	3	3	5	79
Akker-/tuinbouw	1.177	376	1.190	967	124	206	4.040
Totaal	3.176	1.191	2.175	3.032	287	354	10.215

Bron: CBS-Landbouwtelling en LNV, bewerking LEI.

Bij de bedrijven kleiner dan 70 nge is 55% van de ondernemers jonger dan 55 jaar of heeft een opvolger. Bij de bedrijven groter dan 70 nge ligt dit percentage met ongeveer 85% een stuk hoger. Hierbij is er over het algemeen weinig verschil tussen bedrijven tussen 70 en 100 nge en groter dan 100 nge. Er zijn ook geen grote verschillen tussen de concentratiegebieden.

Het verdere onderzoek richt zich op de groen gearceerde cellen in tabellen 3.1 tot 3.4, dit zijn de eerste drie sectoren: melkvee, overige graasdieren en gemengde bedrijven meegenomen. In het verdere onderzoek worden deze bedrijven aangeduid met toekomstgerichte graasdierbedrijven. In totaal worden 3.190 bedrijven in het onderzoek meegenomen.

Van deze 3.190 bedrijven hebben 484 bedrijven een (kleine) intensieve veehouderijtak, waarbij de ondergrens was gelegd bij of 100 kippen of 25 varkens. Deze 484 bedrijven zijn wel in de onderzoekspopulatie meegenomen: verondersteld is dat zij bereid zijn deze intensieve veehouderijtak af te bouwen om met de graasdierhouderij verder te kunnen groeien.

3.3 Stap 1. Criterium van grondgebondenheid

3.3.1 Stap 1a. Criterium van stikstofproductie per hectare

De toekomstgerichte graasdierbedrijven worden ingedeeld naar kilogram stikstof per hectare. De stikstofproductie is berekend met behulp van MAMBO (Mest en Ammoniakmodel) van het LEI (zie voor een korte beschrijving bijlage 2). Voor ieder bedrijf is berekend hoeveel emissie vanuit de stal vrijkomt; deze is diersoort- en staltypeafhankelijk.

Om aan de eis van grondgebondenheid te voldoen mogen bedrijven niet meer dan 250 kg stikstof per hectare produceren. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de bedrijven aan de eisen van derogatie voldoen. In tabel 3.5 zijn de bedrijven ingedeeld naar 4 intensiteitsklassen ingedeeld:

1. < 170 kg N/ha cultuurgrond;
2. ≥ 170 kg N/ha - < 225 kg N/ha cultuurgrond (tussen 33 en 10% ruimte om te groeien);

3. ≥ 225 kg N/ha - < 250 kg N/ha cultuurgrond (minder dan 10% ruimte om te groeien);
4. ≥ 250 kg N/ha cultuurgrond (niet grondgebonden, moeten mest afvoeren).

Tabel 3.5 Toekomstgerichte graasdierbedrijven ingedeeld naar intensiteitsklasse rond de Natura 2000-gebieden. (uitgezonderd vogelrichtlijngebieden en de grote wateren)

	Grootteklasse (nge)	Intensiteitsklasse				Totaal
		< 170 kg N	170-225 kg N	225-250 kg N	≥ 250 kg N	
<i>Zuid</i>						
Melkvee	70-100 nge	3	18	16	196	233
	≥ 100 nge	4	21	17	239	281
Overige graasdieren	70-100 nge	4	3	1	19	27
	≥ 100 nge	1	4	2	23	30
Gemengd	70-100 nge	5	2	2	16	25
	≥ 100 nge	9	7	1	30	47
<i>Oost</i>						
melkvee	70-100 nge	9	64	67	279	419
	≥ 100 nge	10	34	48	279	371
Overige graasdieren	70-100 nge	4	4	-	22	30
	≥ 100 nge	6	1	2	30	39
Gemengd	70-100 nge	4	1	-	1	6
	≥ 100 nge	7	-	3	5	15
<i>Overig Nederland</i>						
melkvee	70-100 nge	30	117	116	427	690
	≥ 100 nge	27	96	102	559	784
Overige graasdieren	70-100 nge	22	7	4	16	49
	≥ 100 nge	25	12	2	17	56
Gemengd	70-100 nge	9	4	3	11	27
	≥ 100 nge	33	7	3	18	61
<i>Nederland</i>						
melkvee	70-100 nge	42	199	199	902	1.342
	≥ 100 nge	41	151	167	1.077	1.436
Overige graasdieren	70-100 nge	30	14	5	57	106
	≥ 100 nge	32	17	6	70	125
Gemengd	70-100 nge	18	7	5	28	58
	≥ 100 nge	49	14	7	53	123
Totaal		212	402	389	2.187	3.190

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking met MAMBO.

De bedrijven die meer dan 250 kg stikstof per hectare cultuurgrond produceren, moeten mest afvoeren en kunnen daarom niet het criterium van grondgebondenheid voldoen. In het concentratiegebied Zuid heeft 85% van de bedrijven meer dan 250 kg N per hectare cultuurgrond. Deze bedrijven moeten mest afvoeren. In concentratiegebied Oost en buiten de concentratiegebieden produceert meer dan twee derde van de melkveebedrijven te veel stikstof per hectare. In de 2 concentratiegebieden zijn ook de overige graasdieren en gemengde bedrijven meestal te intensief voor grondgebondenheid. Wanneer deze bedrijven

in de toekomst willen groeien, zullen ze aan het 5%-criterium moeten voldoen en komen in tabel 3.7 weer terug. 2.187 van de 3.190 toekomstgerichte graasdierbedrijven produceert teveel stikstof per hectare cultuurgrond. Hierdoor valt al 68% van de bedrijven af voor het criterium van grondgebondenheid.

3.3.2 Stap 1b. Criterium van verkaveling

Bij de 1.003 bedrijven (de groene cellen in tabel 3.5) die minder dan 250 kg stikstof per hectare produceren, worden vervolgens een verdere indeling naar de verkavelingssituatie en de afstand van het bedrijf tot het Natura 2000-gebied gemaakt. Om aan het criterium van grondgebondenheid te voldoen, moet van het totale areaal cultuurgrond ten minste 60% tot de huiskavel behoren.

Tabel 3.6 Aandeel huiskavel bij bedrijven die minder dan 250kg stikstof per hectare produceren in een straal van 2 km rond de Natura 2000-gebieden (uitgezonderd vogelrichtlijngebieden en de grote wateren)

Concentratie- gebied	Huiskavel (%)	Afstand tot Natura 2000 (meter)					Totaal
		<250	250-500	500-1.000	1.000-1.500	1.500-2.000	
Zuid	≥ 60%	4	1	3	0	1	9
	<60%	22	15	20	33	19	109
	onbekend	0	1	0	0	1	2
	totaal	26	17	23	33	21	120
Oost	≥ 60%	17	6	9	12	5	49
	<60%	56	28	51	40	37	212
	onbekend	0	0	1	2	0	3
	totaal	73	34	61	54	42	264
Overig Nederland	≥ 60%	39	26	27	31	24	147
	<60%	111	77	126	70	80	464
	onbekend	3	2	2	1	0	8
	totaal	153	105	155	102	104	619
Nederland	≥ 60%	60	33	39	43	30	205
	<60%	189	120	197	143	136	785
	onbekend	3	3	3	3	1	13
	totaal	252	156	239	189	167	1.003

Bron: CBS-Landbouwtelling.

In concentratiegebied Zuid voldoen 9 toekomstgerichte graasdierbedrijven aan het criterium dat meer dan 60% van het areaal huiskavel moet zijn en in Oost bijna 20%. Buiten de 2 concentratiegebieden voldoet bijna een kwart van de bedrijven aan het criterium van 60% huiskavel. In de concentratiegebieden is het 60%-criterium een sterk beperkende factor. Van de 3.190 toekomstgerichte graasdierbedrijven kunnen 205 bedrijven aan het

grondgebondenheids criterium voldoen, dit is 6% van de toekomstgerichte graasdierbedrijven.

De overige 2.985 bedrijven kunnen alleen uitbreiden op basis van het 5%-criterium, omdat ze of meer dan 250 kg stikstof per hectare produceren of een huiskavel hebben die minder dan 60% van het totale areaal beslaat. In tabel 3.7 staan deze bedrijven ingedeeld naar afstand van het Natura 2000-gebied, aangezien bij depositie de afstand een belangrijke factor is.

Tabel 3.7 *Bedrijven die alleen kunnen uitbreiden op basis van het 5%-criterium in Nederland (rond de Natura 2000-gebieden.(uitgezonderd vogelrichtlijngebieden en de grote wateren))*

Type	Omvang (nge)	Afstand tot Natura 2000-gebied (meter)					Totaal
		<250	250-500	500-1.000	1.000-1.500	1.500-2.000	
Nederland							
Melkvee	70-100	203	174	277	296	264	1.214
	≥ 100	218	178	363	332	293	1.384
	totaal melkvee	421	352	640	628	557	2.598
Overig graasdieren en gemengd		73	55	89	83	87	387
Totaal		494	407	729	711	644	2.985
Concentratiegebieden							
Zuid							
Melkvee	70-100	34	43	46	63	42	228
	≥ 100	39	52	68	65	57	281
	totaal melkvee	73	95	114	128	99	509
Overig graasdieren en gemengd		21	20	32	30	22	125
Totaal		94	115	146	158	121	634
Oost							
Melkvee	70-100	62	47	88	104	85	386
	≥ 100	70	48	95	92	57	362
	totaal melkvee	132	95	183	196	142	748
Overig graasdieren en gemengd		19	9	15	17	23	83
Totaal		151	104	198	213	165	831
Overig Nederland							
Melkvee	70-100	107	84	143	129	137	600
	≥ 100	109	78	200	175	179	741
	totaal melkvee	216	162	343	304	316	1.341
Overig graasdieren en gemengd		33	26	42	36	42	179
Totaal		249	188	385	340	358	1.520
Nederland							
Melkvee	70-100	203	174	277	296	264	1.214
	≥ 100	218	178	363	332	293	1.384
	totaal melkvee	421	352	640	628	557	2.598
Overig graasdieren en gemengd		73	55	89	83	87	387
Totaal		494	407	729	711	644	2.985

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking met MAMBO.

In totaal liggen er 3.190 melkvee- en graasdierbedrijven in een straal van 2 km rond de Natura 2000-gebieden. Hiervan kunnen er 2.985 bedrijven niet aan het criterium van grondgebondenheid voldoen terwijl 205 bedrijven dat wel kunnen.

Tabel 3.8 *Bedrijven rond de Natura 2000-gebieden (uitgezonderd vogelrichtlijngebieden en de grote wateren)*

	Afstand tot Natura 2000-gebied (meter)					Totaal
	<250	250-500	500-1.000	1000-1500	1.500-2.000	
Grondgebonden	60	33	39	43	30	205
Niet-grondgebonden	494	407	729	711	644	2.985
Totaal	554	440	768	754	674	3.190

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking met MAMBO.

Tabel 3.8 laat zien dat binnen een straal van 250 meter 60 van de 554 bedrijven, oftewel 11%, aan het criterium van grondgebondenheid kunnen voldoen. In een zone tussen 250 en 500 meter kan nog 7.5% (33 bedrijven) aan het criterium van grondgebondenheid voldoen, daarbuiten ligt het rond de 5% van de toekomstgerichte melkveebedrijven. Binnen een straal van 500 meter is het aandeel melkveebedrijven tot 100 nge groter dan in een straal van 500 tot 1.000 meter en de meeste grondgebonden melkveebedrijven zitten in de groep melkveebedrijven tot 100 nge. Hierdoor is het percentage grondgebonden melkveebedrijven in een straal tot 500 meter hoger dan daarbuiten.

Conclusie

Van de 3.190 toekomstgerichte graasdierbedrijven in een straal van 2 km rond Natura 2000-gebieden zijn er 205 bedrijven grondgebonden. Deze bedrijven worden in het verdere onderzoek niet meer meegenomen, omdat zij bij stap 1 al verder kunnen ontwikkelen. De overige 2.985 toekomstgerichte graasdierbedrijven worden verder in stap 2 op het 5%-criterium getoetst.

3.4 Stap 2. Drempelwaarde van 5%

Aanpak

Om te onderzoeken in welke mate graasdierbedrijven aan het 5%-criterium te voldoen, is voor vijf representatieve gebieden doorgerekend welke bedrijven onder de 5% van de kritische depositiewaarde van het desbetreffende Natura 2000-gebied blijven. De gebieden zijn aan de hand van de volgende criteria door de begeleidingscommissie geselecteerd:

- hoogte van de kritische depositiewaarde: 2 gebieden met een hoge, 2 met een lage en 1 met een gemiddelde depositiewaarde;
- regionale verspreiding: 2 in Oost, 2 in Zuid, 1 in niet-concentratiegebied;
- gebieden moeten representatief zijn voor de melkveehouderij rond Natura 2000-gebieden;
- gebieden moeten een voldoende groot aantal bedrijven bevatten zodat anonimiteit van de veehouders gewaarborgd is.

Op basis van de criteria, de bovengenoemde overwegingen en de eerste rekenresultaten is in eerste instantie gekozen voor de volgende gebieden:

1. Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving. Reden: Overig Nederland, hoge depositiewaarde (KDW), veel bedrijven (116) in zone van 2 km.

2. Dinkelland. Reden: concentratiegebied Oost, middelmatige KDW (1071), veel bedrijven in de zone 0 tot 500 meter. Betreft hier een gebied met veel goede toekomstwaardige graasdierbedrijven.
3. Korenburgerveen. Reden: concentratiegebied Oost, lage KDW, veel zienswijzen ingediend.
4. Leenderbos, Grootte Heide & De Plateaux. Reden: concentratiegebied Zuid, veel bedrijven (117), middelmatige KDW.
5. Deurnese Peel en Mariapeel. Reden: Zeer lage KDW, veel bedrijven, concentratiegebied Zuid.

In tabel 3.9 staan de vijf geselecteerde gebieden met het aantal toekomstgerichte graasdierbedrijven en de relevante kritische depositiewaarde (KDW). Bij de Deurnsche- en Mariapeel mogen bedrijven bijvoorbeeld maximaal $5\% \cdot 400 \text{ mol/ha/jaar} = 20 \text{ mol/ha/jaar}$ op het natuurgebied deponeren.

Tabel 3.9 De 5 representatieve gebieden met het aantal bedrijven en de kritische depositiewaarde

Natura 2000-naam	Afstand tot Natura 2000-gebied (m)					Totaal	KDW
	0-250	250-500	500-1km	1-1,5km	1,5-2km		
10. Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	10	16	30	30	30	116	1550
49. Dinkelland	19	13	10	6	1	49	1071
61. Korenburgerveen	2	0	6	7	7	22	779
136. Leenderbos, Grootte Heide en De Plateaux	21	29	32	14	21	117	1071
139. Deurnsche Peel en Mariapeel	8	11	8	19	6	52	400
Totaal	60	69	86	76	65	356	

Alterra heeft met behulp van GIAB per bedrijf de gemiddelde X- en Y-coördinaat van de stallen bepaald. Met MAMBO is aan de hand van het aantal dieren uit de CBS-Landbouwtelling per bedrijf berekend hoeveel emissie deze bedrijven produceren. Vervolgens met AAgro-stacks berekend wat de depositie van het bedrijf is. Hierbij zijn een aantal aannames gemaakt:

- er is 1 bedrijfsemissie;
- stalhoogte is 6,1 meter;
- hoogte emissiepunt is 7,8 meter;
- de (inwendige) diameter van de uitstroomopening is 0,5 meter;
- de verticale uittreedsnelheid is 0,4 m/s.

Uit AAgro-stacks resulteerde dat van de 356 toekomstgerichte graasdierbedrijven er 49 bedrijven zijn die bij één van de vijf Natura 2000-gebieden de grens van 5% van de kritische depositiewaarde overschrijden (zie tabel 3.10). Dit betekent dat voor 14% van de bedrijven in een straal van 2 km rond de vijf Natura 2000-gebieden het 5%-criterium hen beperkt om verder te ontwikkelen.

Tabel 3.10 Voorbeeldgebieden met het aantal bedrijven dat de kritische depositiewaarde overschrijdt

Natura 2000	Afstand tot Natura 2000-gebied (m)						Totaal
	0-250		250-500		500-1000		
Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	0	0%	0	0%	1	3%	1
Dinkelland	15	79%	1	8%	0	0%	16
Korenburgerveen	1	50%	0	0%	0	0%	1
Leenderbos, Grootte Heide en De Plateaux	12	57%	1	3%	0	0%	13
Deurnsche Peel en Mariapeel	8	100%	8	73%	2	25%	18
Totaal	36	60%	10	14%	3	3%	49

In tabel 3.11 staan de negen bedrijven die een depositie op het relevante Natura 2000-gebied hebben die tussen de 4 en 5% van de kritische depositiewaarde ligt. Het zijn niet veel bedrijven, maar ruim de helft ligt wel in een straal van 250 meter van het Natura 2000-gebied en de andere bedrijven in een straal van 250 tot 500 meter.

Tabel 3.11 Voorbeeldgebieden met het aantal bedrijven tussen 4 en 5% van de kritische depositiewaarde

Natura 2000	Afstand tot Natura 2000-gebied (m)						Totaal
	0-250		250-500		500-1.000		
Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	3	30%	1	6%	0	0%	4
Dinkelland	1	5%	1	8%	0	0%	2
Korenburgerveen	1	50%	0	0%	0	0%	1
Leenderbos, Grootte Heide en De Plateaux	0	0%	2	7%	0	0%	2
Deurnsche Peel en Mariapeel	0	0%	0	0%	0	0%	0
Totaal	5	8%	4	6%	0	0%	9

De afstand is duidelijk een bepalende factor, aangezien ruim 60% van de bedrijven die niet verder kunnen groeien binnen een straal van 250 meter zitten en 14% van de bedrijven tussen de 250 en 500 meter. De bedrijven die verder dan 1.000 meter van één van deze Natura 2000-gebieden liggen ondervinden geen hinder van het 5%-criterium.

3.5 Resultaten per gebied

Om inzicht te geven wat het effect is van de kritische depositiewaarde op de ontwikkelingsmogelijkheden van de toekomstgerichte graasdierbedrijven, worden de resultaten van de 5 voorbeeldgebieden ook afzonderlijk beschreven.

Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving

- Straal van 0-250 meter
In deze straal zitten geen toekomstgerichte graasdierbedrijven die de 5% overschrijden, maar wel 3 bedrijven die tussen de 4 en 5% van de KDW zitten;
- Straal van 250-500 meter
In deze straal zitten geen toekomstgerichte graasdierbedrijven die de 5% overschrijden, maar wel nog een bedrijf tussen de 4 en 5% van de KDW;
- Straal van 500-1.000 meter

Hier zit één bedrijf met een emissie, die hoort bij een toekomstgericht graasdierbedrijf met meer dan 120 melkkoeien (en 85 stuks jongvee), die de 5% overschrijdt.

Conclusie

De hoge kritische depositiewaarde van 1.550 mol/ha/jaar betekent dat meer dan 95% van de toekomstgerichte graasdierbedrijven met het 5%-criterium uit de voeten kunnen. Een bedrijf met een emissie behorende bij meer dan 120 melkkoeien ondervinden wel beperkingen. Er zitten wel vier bedrijven met de depositie tussen de 4 en 5% van de KDW en kunnen daarmee beperkingen ondervinden bij toekomstige ontwikkelen.

Dinkelland

- Straal van 0-250 meter
Binnen een straal van 250 meter kan 80% van de toekomstgerichte graasdierbedrijven niet verder ontwikkelen op basis van het 5%-criterium. Daarnaast zit er een bedrijf tussen de 4 en 5% van de KDW;
- Straal van 250-500 meter
Bij de bedrijven tot 120 melkkoeien zijn er mogelijkheden om verder te groeien. Eén van de bedrijven met meer dan 120 melkkoeien loopt wel tegen het 5%-criterium aan en een ander bedrijf zit tussen de 4 en 5%;
- Straal van 500-1.000 meter
Geen van de toekomstgerichte graasdierbedrijven overschrijdt het 5%-criterium.

Conclusie

Buiten een straal van 500 meter kunnen de toekomstgerichte graasdierbedrijven verontwikkelen. De helft van de bedrijven binnen een straal van 500 meter rondom Dinkelland kan verder ontwikkelen. Bij Dinkelland loopt een groter percentage van de bedrijven tegen het 5%-criterium aan dan bij het Leenderbos, welk eenzelfde kritische depositiewaarde heeft.

Korenburgerveen

- Straal van 0-250 meter
Binnen een straal van 250 meter zitten twee toekomstgerichte graasdierbedrijven, waarvan er één niet aan het 5%-criterium kan voldoen en het andere bedrijf tussen de 4 en 5% van de KDW zit;
- Straal van 250-500 meter
In deze straal zitten rond het Korenburgerveen geen toekomstgerichte graasdierbedrijven, dus deze straal wordt buiten beschouwing gelaten;
- Straal van 500-1.000 meter
Geen van de toekomstgerichte graasdierbedrijven overschrijdt het 5%-criterium.

Conclusie

De bedrijven in een straal tot 250 meter kunnen niet of nauwelijks uitbreiden. De lage KDW zorgt voor beperkende ontwikkelingsmogelijkheden rond het Korenburgerveen.

Leenderbos, Grootte Heide en De Plateaux

- Straal van 0-250 meter
Binnen een straal van 250 meter kan 57% van de toekomstgerichte graasdierbedrijven niet verder ontwikkelen op basis van het 5%-criterium. Dit percentage is lager dan bij Dinkelland, waarschijnlijk heeft dit met qua windrichting gunstige positionering van de bedrijven te maken;
- Straal van 250-500 meter
Bij de bedrijven tot een emissie-equivalent van 120 melkkoeien zijn er mogelijkheden om verder te groeien. Eén van de bedrijven met meer dan 160 melkkoeien loopt wel tegen het 5%-criterium aan. Er zijn twee grote toekomstgerichte graasdierbedrijven die tussen de 4 en 5% liggen;
- Straal van 500-1.000 meter
Geen van de toekomstgerichte graasdierbedrijven overschrijdt het 5%-criterium.

Conclusie

Dit gebied heeft eenzelfde kritische depositiewaarde als Dinkelland, desondanks heeft maar 11% van de bedrijven geen ontwikkelruimte op basis van het 5%-criterium. De resultaten zijn gunstiger dan bij Dinkelland, waarschijnlijk doordat er meer bedrijven aan de Oostkant van het gebied liggen. Net als bij Dinkelland zijn er buiten een straal van 500 meter geen problemen te verwachten.

Deurnsche Peel en Mariapeel

- Straal van 0-250 meter
Binnen een straal van 250 meter kan geen van de toekomstgerichte graasdierbedrijven verder ontwikkelen op basis van het 5%-criterium. Dit komt door de lage kritische depositiewaarde van 400 mol/ha/jaar;
- Straal van 250-500 meter
Driekwart van de toekomstgerichte graasdierbedrijven kan niet verder ontwikkelen, alleen bedrijven met minder dan 80 koeien heeft tweederde nog ruimte;
- Straal van 500-1.000 meter
De grote toekomstgerichte graasdierbedrijven met een equivalent van meer dan 160 melkkoeien kunnen niet verder ontwikkelen, omdat zij het 5%-criterium overschrijden.

Conclusie

De lage kritische depositiewaarde van 400 mol/ha/jaar heeft een grote impact op de ontwikkelmogelijkheden rond dit gebied. Binnen een straal van 500 meter kan bijna geen toekomstgerichte graasdierbedrijf verder ontwikkelen.

3.6 Conclusie na de analyse van de vijf representatieve gebieden

Er zullen nagenoeg geen toekomstgerichte graasdierbedrijven buiten een straal van 1.000 meter beperkingen ondervinden van het 5%-criterium. Uit de vergelijking Dinkelland en Leenderbos komt naar voren dat de windrichting behoorlijk invloed heeft op de depositie van een bedrijf op het natuurgebied.

- Straal van 0-250 meter
Rond gebieden met een lage kritische depositiewaarde kunnen bijna geen toekomstgerichte graasdierbedrijven uitbreiden. Ook bij gebieden met een middelhoge KDW kan een groot gedeelte van de bedrijven niet verder ontwikkelen. Daarnaast zit 8% van de bedrijven tussen de 4 en 5% van de KDW en kunnen daarmee ook beperkt worden in de ontwikkeling.
- Straal van 250-500 meter
Bij gebieden met een lage KDW heeft alleen een gedeelte van de kleinere toekomstgerichte graasdierbedrijven ontwikkelruimte op basis van het 5%-criterium, de grotere bedrijven overschrijden het 5%-criterium. Bij gebieden met een middelhoge KDW lopen alleen enkele bedrijven met meer dan 120 melkkoeien tegen het 5%-criterium aan. Rond gebieden met een hoge KDW kunnen alle bedrijven verder ontwikkelen
- Straal van 500-1.000 meter
De grote toekomstgerichte graasdierbedrijven met een equivalent van meer dan 160 melkkoeien kunnen rond Natura 2000-gebieden met een lager kritische depositiewaarde niet verder ontwikkelen, omdat zij het 5%-criterium overschrijden.

3.7 Opschaling naar alle Natura 2000-gebieden

De resultaten van de vijf representatieve gebieden zijn opgeschaald naar alle Natura 2000-gebieden. Hiervoor zijn eerst de Natura 2000-gebieden ingedeeld naar kritische depositiewaarde. We maken de aanname dat bij een kritische depositiewaarde van boven 1.750 mol/ha/jaar er geen bedrijven zijn die beperkingen ondervinden van het 5%-criterium.

Tabel 3.12 Clustering Natura 2000-gebieden op basis van kritische depositiewaarde

KDW (mol/ha/jaar)	Voorbeeldgebied
350-700	Deurnsche Peel en Mariapeel
700-1.050	Dinkelland en Leenderbos, Groote Heide en De Plateaux
1.050-1.400	Korenburgerveen
1.400-1.750	Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving
>1.750	Geen

Per cluster Natura 2000-gebieden worden de bedrijven ingedeeld naar ammoniakemissie per jaar en de afstand tot het Natura 2000-gebied. Bij de ammoniakemissie wordt de volgende indeling gehanteerd.

Tabel 3.13 Clustering Natura 2000-gebieden op basis van emissie en indeling naar kritische depositiewaarde

Emissie per jaar	Komt overeen met		KDW (mol/ha/jaar)					Totaal
	melkkoeien	jongvee	350-700	700-1.050	1.050-1.400	1.400-1.750	>1.750	
Tot 500	40	25	3	10	30	7	1	51
500-1.000	80	55	118	126	556	86	13	899
1.000-1.500	120	80	193	145	735	119	22	1.214
1.500-2.000	160	110	75	56	287	46	13	477
2.000-3.000	240	165	48	29	155	31	5	268
Meer dan 3.000			13	13	46	3	1	76
Totaal			450	379	1.809	292	55	2.985

Bij de grenzen staat ter indicatie het aantal stuks melkvee en jongvee dat bij een dergelijke emissie hoort. Vervolgens zijn de bedrijven op basis van de indeling naar clustering, afstand tot het Natura 2000-gebied en indeling naar kg ammoniak gewogen met de cases in de vijf gebieden.

Wanneer de resultaten van de vijf voorbeeldgebieden wordt doorvertaald, zou het betekenen dat ongeveer 25% van de toekomstgerichte graasdierbedrijven binnen een straal van 1.000 meter rond een Natura 2000-gebied boven de drempelwaarde uitkomen (zie tabel 3.12). Naast de 25% van de bedrijven die boven de drempelwaarde uitkomen, zit een additionele 5% van de bedrijven tussen de 4 en 5% van de KDW. Deze bedrijven kunnen worden belemmerd in hun ontwikkelingsplannen.

Tabel 3.14 Bedrijven die rond alle Natura 2000-gebieden (uitgezonderd vogelrichtlijngebieden en de grote wateren) niet aan het 5%-criterium kunnen voldoen, indeling naar KDW-clustering

KDW (mol/ha/jaar)	Afstand tot Natura 2000-gebied (%)			Totaal tot 1 km (%)
	0-250	250-500	500-1.000	
350-700	100	70	20	60
700-1.050	75	20	~0	25
1.050-1.400	65	5	~0	20
1.400-1.750	~0	~0	~0	~0
Totaal	65	15	5	25

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking met MAMBO.

Het percentage van 25% van de bedrijven is gebaseerd op het aantal aanwezige dieren volgens de CBS-Landbouwtelling. Daarnaast is er met 1 bedrijfsemmissie, 1 emissiepunt en 1 gemiddelde stal gerekend. De werkelijkheid zal hier ook iets van afwijken. Dit kan zowel een positief als een negatief effect hebben.

Binnen een straal van 1 kilometer rond habitatgebieden wordt echter bijna een kwart beperkt in de ontwikkelmogelijkheden. Binnen een straal van 250 meter kan bijna twee derde niet verder groeien en in een straal van 250-500 meter kan bijna de helft van de bedrijven met een equivalent van meer dan 240 melkkoeien niet verder uitbreiden. In een straal van 500-1.000 komt het bij een aantal grote bedrijven rond zeer gevoelige natuurge-

bieden (tot 700 mol/ha/jaar) voor dat ze niet verder kunnen groeien, vanwege het 5%-criterium.

Bij de gebieden met een kritische depositiewaarde van boven de 1.400 mol/ha/jaar kunnen ongeveer alle bedrijven aan het 5%-criterium voldoen, maar binnen een straal van 250 meter zit er wel 25% van de bedrijven tussen de 4 en 5% van de KDW, waardoor ze misschien minder kunnen ontwikkelen dan dat ze zouden willen.

De bedrijven die niet aan het 5%-criterium kunnen voldoen, zijn in de meeste gevallen ook niet grondgebonden, want de meeste grondgebonden bedrijven liggen in Overig Nederland waar minder bedrijven tegen het 5%-criterium aanlopen.

4. Conclusies

Het onderzoek heeft betrekking op 3.190 toekomstgerichte graasdierbedrijven, die in een straal van twee kilometer rond de Natura 2000-gebieden, niet zijnde VR gebieden of grote wateren, liggen. Voor deze 3.190 bedrijven worden de eerste twee stappen van het toetsingskader doorlopen.

Uit stap 1a blijkt dat tweederde (2.187 bedrijven) van de graasdierbedrijven meer dan 250 kg stikstof per hectare produceert, waardoor zij mest moeten afvoeren en daarmee niet aan het criterium voor grondgebondenheid kunnen voldoen.

Van de bedrijven die wel aan de eis van stikstofproductie kunnen voldoen (1.003 bedrijven), kan 80% niet aan de eis van het huiskavel voldoen, waardoor ze niet aan het criterium van grondgebondenheid beantwoorden (stap 1b). Vooral in de twee concentratiegebieden kunnen de meeste bedrijven niet aan het criterium van 60% huiskavel voldoen, in concentratiegebied zuid 93% en in concentratiegebied oost 81%.

Als resultaat van deze toets aan stap 1 blijkt dat 205 (6%) graasdierbedrijven aan het criterium van grondgebondenheid kan voldoen (zie tabel 4.1).

Tabel 4.1 *Bedrijven rond de Natura 2000-gebieden.(uitgezonderd vogelrichtlijngebieden en de grote wateren)*

	Afstand tot Natura 2000-gebied (meter)					Totaal
	<250	250-500	500-1.000	1.000-1.500	1.500-2.000	
Grondgebonden	60	33	39	43	30	205
Niet-grondgebonden	494	407	729	711	644	2.985
Totaal	554	440	768	754	674	3.190

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking met MAMBO.

Van de 3.190 toekomstgerichte graasdierbedrijven in een straal van 2 km rond Natura 2000-gebieden zijn er 205 bedrijven grondgebonden. Deze bedrijven worden in het verdere onderzoek niet meer meegenomen, omdat zij bij stap 1 al verder kunnen ontwikkelen. De overige 2.985 toekomstgerichte graasdierbedrijven worden verder in stap 2 op het 5%-criterium getoetst. Voor ieder Natura 2000-gebied is een kritische depositiewaarde vastgesteld, gerelateerd aan de specifieke habitats die in dat Natura 2000-gebied voorkomen.

De 2.985 graasdierbedrijven die niet aan het criterium van grondgebonden voldoen, zijn in stap 2 op het 5%-criterium getoetst. Bij deze stap is de relatie KDW en afstand tot het relevante Natura 2000-gebied de bepalende factor. In de toets aan stap 2 is met beide parameters gerekend. In het onderstaande wordt het resultaat van die toets weergegeven.

- Binnen een straal van 250 meter rond Natura 2000-gebieden overschrijdt 65% van de daar gevestigde niet-grondgebonden graasdierbedrijven de drempelwaarde. Rond de Natura 2000-gebieden met een KDW van minder dan 700 mol/ha/jaar ondervinden nagenoeg alle bedrijven beperkingen (zie tabel 4.2);

- In een straal van 250-500 meter overschrijdt 15% van de daar gevestigde niet-grondgebonden graasdierbedrijven rond de Natura 2000-gebieden de drempelwaarde. Rond de Natura 2000-gebieden met een KDW van minder dan 700 mol/ha/jaar overschrijdt 70% de drempelwaarde (zie tabel 4.2);
- In een straal van 500 tot 1.000 meter overschrijdt 20% van de daar gevestigde niet-grondgebonden graasdierbedrijven rond de Natura 2000 gebieden de drempelwaarde indien en voor zover de KDW minder dan 700 mol/ha/jaar is (zie tabel 4.2);
- Bedrijven die op meer dan 1.000 meter afstand van een Natura 2000-gebied liggen, kunnen bijna altijd aan het 5%-criterium voldoen en daarmee in de toekomst verder ontwikkelen;
- Rond gebieden met een KDW van boven de 1.400 mol komen nagenoeg geen bedrijven boven de drempelwaarde uit, maar binnen een straal van 250 meter zit wel een kwart tussen de 4 en 5%, waarmee ze mogelijk wel beperkt worden in hun ontwikkelingsplannen.

Tabel 4.2 *Percentage van de bedrijven die rond alle Natura 2000-gebieden niet aan het 5%-criterium kunnen voldoen, indeling naar KDW-clustering*

KDW (mol/ha/jaar)	Afstand tot Natura 2000-gebied (%)				Totaal	
	0-250	250-500	500-1.000	1000-2000	Tot 1 km	Tot 2 km
350-700	100%	70%	20%	0%	60%	35%
700-1.050	75%	20%	~0%	0%	25%	15%
1.050-1.400	65%	5%	~0%	0%	20%	15%
1.400-1.750	~0%	~0%	~0%	0%	0%	0%
Totaal	65%	15%	5%	0%	25%	15%

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking met MAMBO.

De kritische afstand (straal) voor stap 2 blijkt in dit onderzoek op een kilometer te liggen. Binnen deze straal van één kilometer kunnen ongeveer 400 van de 1.630 niet-grondgebonden graasdierbedrijven niet verder ontwikkelen op basis van hun huidige depositie op het relevante Natura 2000-gebied. Daarnaast zijn er ongeveer 50 graasdierbedrijven met een actuele depositie tussen de 4 en 5% van de kritische depositiewaarde (KDW), deze hebben beperkte ontwikkelmogelijkheden.

Conclusie

Als gevolg van het interim ammoniakbeleid voor Natura 2000-gebieden zullen circa 400 (13%) van de in totaal 3.190 toekomstgerichte graasdierbedrijven binnen een straal van 2 km rond Natura 2000-gebieden, tegen ontwikkelingsgrenzen aan kunnen lopen op basis van hun huidige bedrijfsvoering. Deze bedrijven liggen vooral binnen een straal van 1000 meter rondom Natura 2000-gebieden.

Dit betekent dat 87% van de 3.190 toekomstgerichte graasdierbedrijven wel ontwikkelingsmogelijkheden hebben op basis van het interim ammoniakbeleid.

Literatuur

Alterra, *Aanvullend onderzoek naar de effecten van de ammoniakdepositie op 5 habitatgebieden ten behoeve van het interim toetsingkader Natura 2000 en Ammonia*. Alterra, Wageningen, 2007.

LNV, *Toetsingkader ammoniak rondom Natura 2000 gebieden*. Ministerie van LNV, Den Haag, 2007.

Bijlage 1. Toelichting bedrijfstypes

Melkvee

Meer dan twee derde van nge's is gerelateerd aan melkvee. Overige graasdieren: meer dan twee derde van nge's is gerelateerd aan:

- fokstieren;
- vleesvee vanaf 1 jaar;
- schapen;
- geiten;
- blijvend grasland;
- paarden.

Gemengd

Bij gemengd zijn de volgende combinaties mogelijk:

- graasdiercombinaties: Meer dan een derde van de nge's komt van melkvee of overige graasdieren en maximaal een derde van de nge's komt van hokdieren;
- akkerbouw en veeteeltcombinaties: zowel akkerbouw als melkvee of overige graasdieren zijn verantwoordelijk voor meer dan een derde van de nge's.

Bijlage 2. MAMBO

B2.1 Conceptual model

By the development of MAMBO, a generic formulation was chosen to facilitate the use of data with a deviating structure (i.e. animal categories, crops, manure categories, housing types). Furthermore, adjustments to incorporate the policy concerning manure and emissions in MAMBO were made.

MAMBO can be used to calculate both nutrient flows and ammonia emissions (figure B2.1). To establish this, data on five key processes regarding animal manure are gathered and processed in this model:

1. manure production on farm;
2. on farm maximum allowed application of manure within statutory and farm level constraints;
3. manure surplus at farm level (production minus maximum application amount);
4. manure distribution between farms (transport);
5. soil loads with minerals.

The calculations take place at three spatial levels. The first three processes are calculated at farm level, whereas manure distribution is calculated at the level of 31 predefined manure regions, and soil loads are calculated at municipality level. These five key processes are described in further detail, prior to dealing with ammonia emissions on the basis of the three spatial levels in the next part of this chapter.

B2.2 Manure production

Manure produced on animal farms can be classified and processed separately in the MAMBO model. Sources of manure are distinguished based on the following parameters:

1. type and number of animals kept on the farm;
2. type of feed given to the animals;
3. housing facility (yes = housed, no = pasture);
4. type of housing facility used.

The manure can be excreted directly on the field, it can be stored or it can be processed at farm level into other products, such as dried manure or separation products, each with its specific ammonia emission characteristics.

 = Ammonia emission

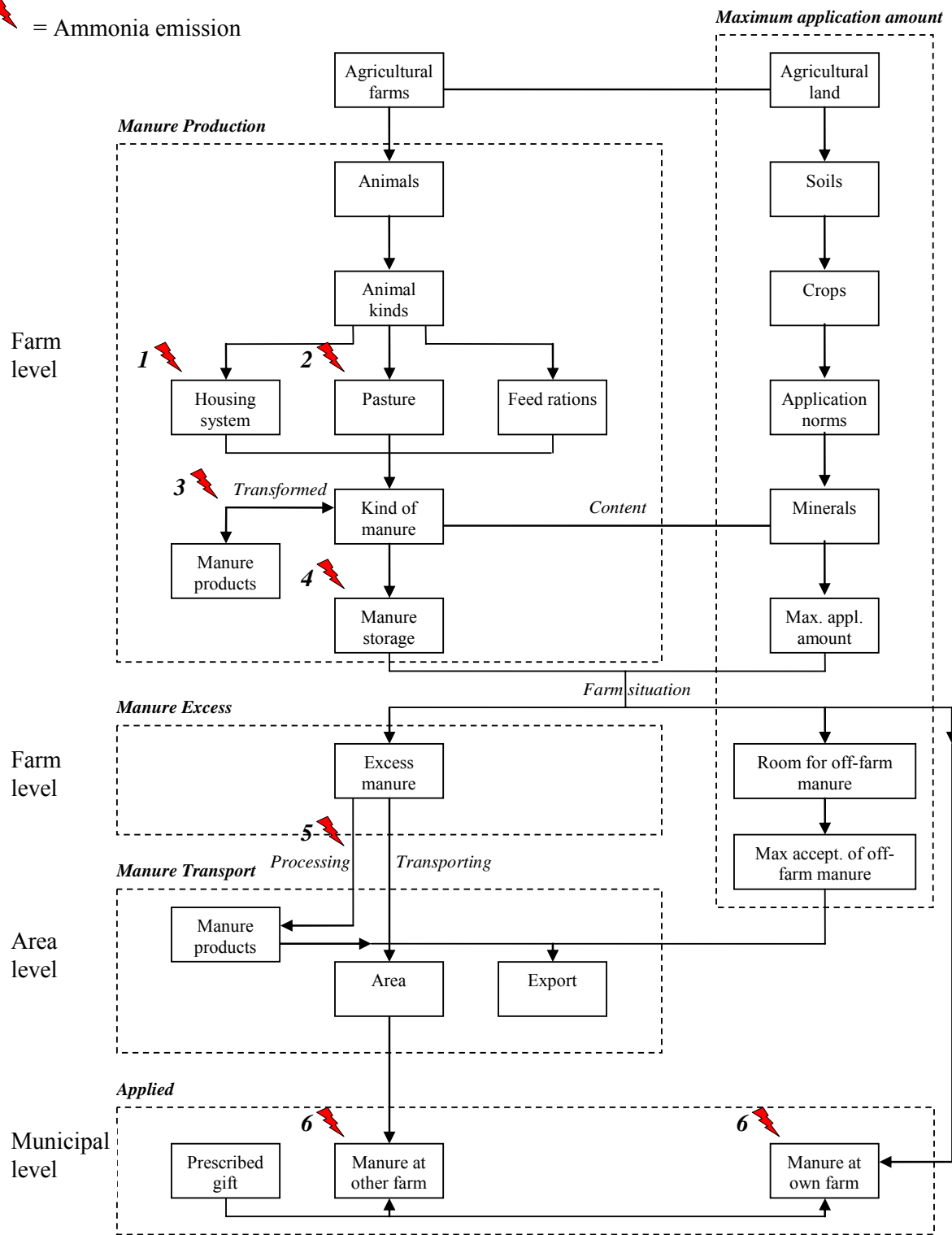

Figure B2.1 The Manure and Ammonia emission Model (MAMBO)

B2.3 Maximum application amount

MAMBO includes three factors determining the amount of manure for the application of on-farm manure: the total crop area of the farm, the type of crops grown on the farm, and the statutory application standards. The statutory application standards prescribe the maximum amount of nitrogen and phosphate allowed to be applied for each crop and soil type.

A farm with more manure production than its maximum application amount can still accept off-farm manure in cases where the on-farm manure is not suitable or economical for the type of crops grown on the farm. A larger part of the on farm produced manure then has to be transferred to other farms to avoid surpluses.

B2.4 Manure excess at farm level

There are several ways in which manure, either processed or unprocessed, can be used. It can be applied on the land of the farm where it is produced, stored or transported to other farms. Furthermore, there are a number of conditions for the manure production by animals kept on pasture. Firstly, pasture (grassland) needs to be part of the cropping plan of the farm. Secondly, manure from pasture can neither be transported nor processed. Thirdly, the manure production from pasture may not exceed the statutory application norms for grassland of the particular farm.

In order to determine whether a farm has a manure surplus or room for off-farm manure, the manure produced on the farm is balanced against the maximum application amount of manure on the farm. In a case of manure surplus, the economic consequences of the surplus are minimised by finding the most appropriate type of manure for each particular farm.

The maximum amount of off-farm manure applicable on a farm depends on the farmer's willingness to accept off-farm manure and on the actual maximum application amount. In normal life, this is determined by the nutrient requirements of the crops grown on the farm, the region and the price of manure. In MAMBO, the willingness to accept off-farm manure is translated to maximise crop returns.

B2.5 Manure transport

MAMBO includes three options for manure that cannot be applied at farm level: it can be transported to other farms within the same region, other regions or exported to other countries, either processed or unprocessed. Given the necessity for a farm to transport manure, the main driver for transport of any type of manure is minimising manure transfer costs. Receiving farms aim to maximise crop returns.

The combined data on farm total manure surplus, total application amount for off-farm manure, and the available options for manure processing and export, is used in the MAMBO model to calculate manure transfers within and between 31 predefined regions. The transfers are calculated in such a way that costs are minimised at national level. The

costs of: transport, storage, application, processing and export are deducted from the revenues of the manure sales.

Whether manure is transferred within the same region, to other regions, or exported depends on the transportation costs, the expected revenues of the manure and the maximum application amount for off-farm manure. Transportation costs within a region are fixed and depend on the type of manure and the type of application. Transport between regions is also dependent on the distance between the regions. Manure revenues are measured on the basis of its fertilisation value. The fertilisation value is determined for each crop on the basis of the following characteristics: i) the contents of nitrogen, phosphate and potassium, ii) the fertilisation advice for the particular crop, iii) the content of unwanted substances, such as copper or weed seeds, and iv) the manageability of the manure type, with processed manure being more manageable and valuable than unprocessed manure.

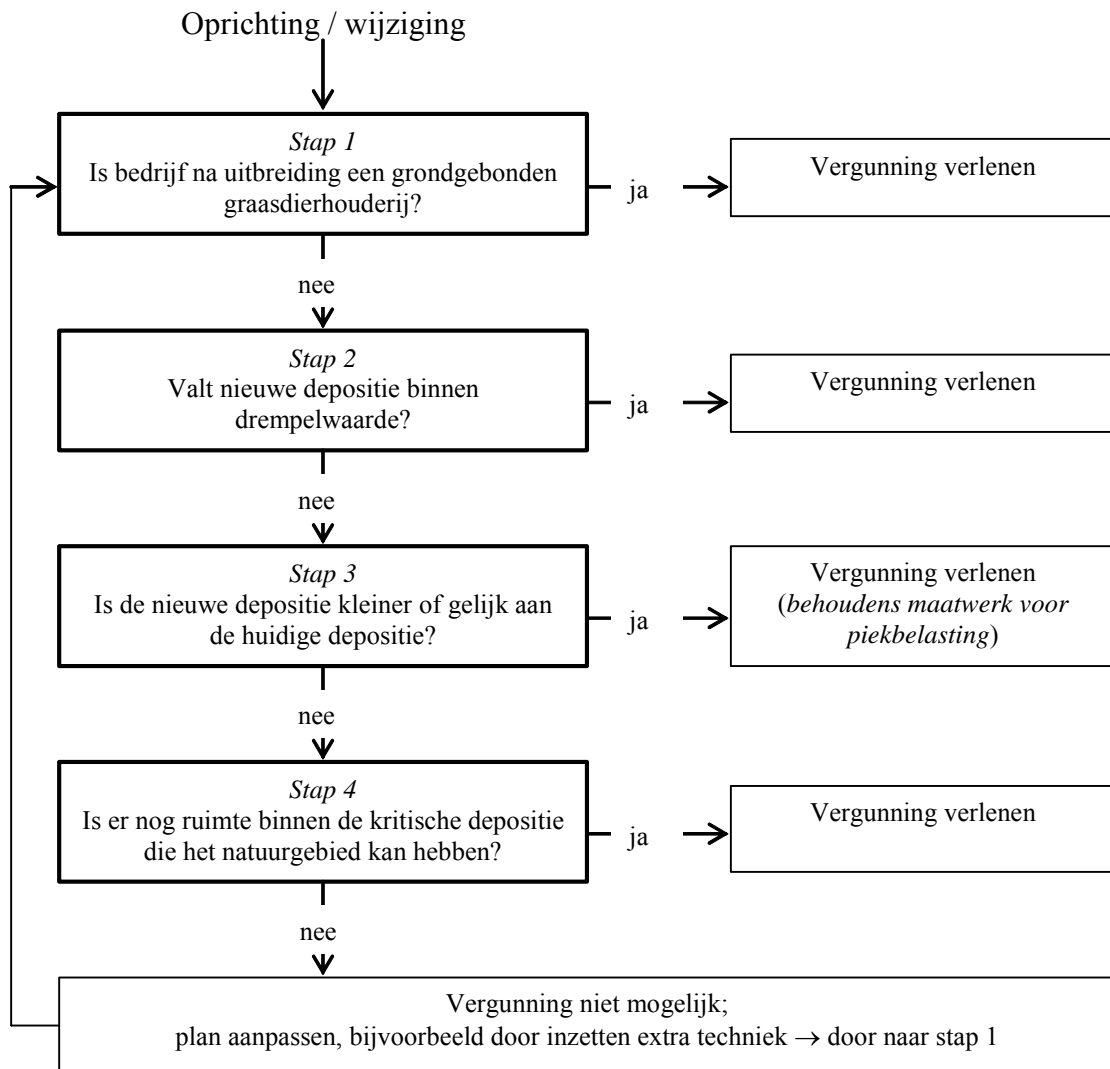
Transport costs are minimised within the scope of these basic assumptions:

1. Processing and export of manure may not exceed maximum capacities;
2. Regional manure mass balance: The sum of the total manure production of a region and the supply of manure from other regions must be equal to the sum of regional application of manure, off-farm manure and processing minus export and transport to other regions;
3. The manure transport into any region is equal or less than the available room for off-farm manure for that region;
4. Manure is transferred from other regions only if the regional surpluses are insufficient to fill up the room for off-farm manure;
5. Manure is transported into other regions only if it is in surplus, exceeding the maximum application amount for off-farm manure in the region of origin.

B2.6 Soil loads with minerals

In MAMBO, the total mineral load of the soil depends on three factors: the application of on-farm manure, the application of off-farm manure and the application of mineral fertiliser. The Dutch farm accountancy data network provides data and statistics available about the use of mineral fertilizers at a regional level. These are divided at municipal level with a distributive code. The distributive code holds data on the time of manure application, the effectiveness of the nutrients and the amount of nutrients in the applied manure. For this purpose, the manure transfers on municipality level are calculated from the results of manure transfers on regional level by disaggregating these to municipality level.

Bijlage 3. Schema Toetsingskader

Bijlage 4. Aantal bedrijven die niet aan het criterium van grondgebondenheid voldoen per Natura 2000-gebied

NR	Natura 2000-naam	Concentratie	Afstand tot Natura 2000-gebied (m)					Totaal	KDW	
			250	500	1.000	1.500	2.000			
1	Waddenzee	ov NL	3	6	16	16	19	60	771	water
2	Duinen en Lage Land Texel	ov NL	4	5	5	4	4	22	771	VHR
4	Duinen Terschelling	ov NL		4	2			6	771	VHR
5	Duinen Ameland	ov NL	3	1	3	1		8	771	VHR
6	Duinen Schiermonnikoog	ov NL	3	1				4	771	VHR
8	Lauwersmeer	ov NL	4	3	2	5	6	20	n.v.t.	VR
9	Groote Wielen	ov NL		3	3	2	8	16	736	VHR
10	Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	ov NL	10	16	30	30	30	116	1.550	VHR
11	Witte en Zwarte Brekken	ov NL	3	3	5	8	1	20	n.v.t.	VR
12	Sneekermeergebied	ov NL	3	8	23	10	11	55	n.v.t.	VR
13	Alde Feanen	ov NL	2	3	7	9	7	28	1293	VHR
14	Deelen	ov NL		2	10	8	8	28	n.v.t.	VR
15	Van Oordts Mersken	ov NL	5	1	10	7	6	29	n.v.t.	VHR
16	Wijnjeterper Schar	ov NL	3	2	2	2	6	15	729	HR
17	Bakkeveense Duinen	ov NL	1		10	9	3	23	1.071	HR
18	Rottige Meenthe & Brandemeer	ov NL	6	6	8	7	14	41	514	HR
19	Leekstermeergebied	ov NL	2	2	5	3	2	14	n.v.t.	VR
20	Zuidlaardermeergebied	ov NL		1	7	7	2	17	n.v.t.	VR
21	Lieftingsbroek	ov NL				1	1	2	2.164	HR
22	Norgerholt	ov NL		1	1	1	2	5	2.043	HR
23	Fochteloërveen	ov NL	2	1	1	13	7	24	1.071	VHR

NR	Natura 2000-naam	Concentratie	Afstand tot Natura 2000-gebied (m)					Totaal	KDW	
			250	500	1.000	1.500	2.000			
24	Witterveld	ov NL		2		2	1	5	1.071	HR
25	Drentsche Aa-gebied	ov NL	11	9	26	11	8	65	1.071	HR
26	Drouwenezand	ov NL				2	2	4	743	HR
27	Drents-Friese Wold & Leggelderveld	ov NL	7	10	16	21	23	77	1.071	VHR
28	Elperstroomgebied	ov NL			3	4	3	10	729	HR
29	Havelte-Oost	ov NL	2	1	2	9	12	26	1.071	HR
30	Dwingelderveld	ov NL	5	2	15	12	6	40	1.071	VHR
31	Mantingerbos	ov NL			5	3	1	9	2.007	HR
32	Mantingerzand	ov NL	1	4	9	4	8	26	1.071	HR
33	Bargerveen	ov NL				5	3	8	1.071	VHR
34	Weerribben	ov NL	2	2	12	12	8	36	514	VHR
35	Wieden	ov NL	13	10	12	10	7	52	514	VHR
36	Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	ov NL	14	11	7	9	16	57	1.071	VHR
37	Olde Maten & Veerslootslanden	ov NL	3		6	2	1	12	514	HR
38	Uiterwaarden IJssel	Oost/ovNL	59	34	44	32	37	206	1.300	VHR
39	Vecht- en Beneden-Reggegebied	Oost	11	8	14	10	11	54	1.071	HR
40	Engbertsdijksvenen	Oost	1	1	2	3	7	14	1.071	VHR
41	Boetelerveld	Oost	1	1	9	6	2	19	736	HR
42	Sallandse Heuvelrug	Oost	1	4	5	11	5	26	1.071	VHR
43	Wierdense Veld	Oost	3	3	2	5	7	20	1.071	HR
44	Borkeld	Oost	1	1	3	7	6	18	1.071	HR
45	Springendal & Dal van de Mosbeek	Oost	14	6	8	5	8	41	1.071	HR
46	Bergvennen & Brecklenkampse Veld	Oost		2	5	8	2	17	1.071	HR
47	Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek	Oost	2	5	14	12	8	41	779	HR
48	Lemselermaten	Oost		3	3	6	5	17	736	HR
49	Dinkelland	Oost	19	13	10	6	1	49	1.071	HR
50	Landgoederen Oldenzaal	Oost	4	3	3	3	2	15	1.336	HR

NR	Natura 2000-naam	Concentratie	Afstand tot Natura 2000-gebied (m)					Totaal	KDW	
			250	500	1.000	1.500	2.000			
51	Lonnekermeer	Oost				4	1	5	1.071	HR
52	Boddenbroek	Oost			4	3	2	9	729	HR
53	Buurserzand & Haaksbergerveen	Oost	4	3	9	4	6	26	1.071	HR
54	Witte Veen	Oost		2	3	5		10	1.071	HR
55	Aamsveen	Oost			1	1		2	1.071	HR
56	Arkemheen	Oost	1	3	8	6	5	23	n.v.t.	VR
57	Veluwe	Oost/ovNL	19	18	30	34	28	129	1.071	VHR
58	Landgoederen Brummen	Oost	3	5	7	8	4	27	714	HR
59	Teeselinkven	Oost			2	5	2	9	1.071	HR
60	Stelkampsveld	Oost	1	2	6	7	4	20	1.071	HR
61	Korenburerveen	Oost	2		6	7	7	22	779	HR
62	Willinks Weust	Oost	1		3	6	3	13	729	HR
63	Bekendelle	Oost	1		3	3	4	11	1.336	HR
64	Wooldse Veen	Oost				3	2	5	1.071	HR
65	Bennekomse Meent	Oost		1	2	2	3	8	729	HR
66	Uiterwaarden Neder-Rijn	Oost/ovNL	19	2	12	10	6	49	1.693	VHR
67	Gelderse Poort	Oost/ovNL	16	3	13	6	11	49	1.300	VHR
68	Uiterwaarden Waal	ov NL	10	5	13	12	15	55	1.300	VHR
69	Bruuk	ov NL	2	1	1	3		7	736	HR
70	Zuider Lingedijk & Diefdijk-Zuid	ov NL	3	2	8	8	11	32	1.557	HR
71	Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem	ov NL	4	1	8	13	13	39	1.300	HR
72	IJsselmeer	ov NL	8	15	33	43	20	119	1.129	Water
73	Markermeer & IJmeer	ov NL	12	2	11	7	7	39	n.v.t.	VHR
74	Zwarte Meer	ov NL	1	6	9	12	5	33	1.536	VHR
75	Ketelmeer & Vossemeer	ov NL	4	4	3	1	3	15	n.v.t.	VR
76	Veluwerandmeren	Oost/ovNL	1	5	14	17	9	46	n.v.t.	VHR
77	Eemmeer & Gooimeer Zuidoever	Oost/ovNL		1	9	6	4	20	n.v.t.	VR

NR	Natura 2000-naam	Concentratie	Afstand tot Natura 2000-gebied (m)					Totaal	KDW	
			250	500	1.000	1.500	2.000			
78	Oostvaardersplassen	ov NL				1	3	4	n.v.t.	VR
80	Groot Zandbrink	Oost			4	4	3	11	736	HR
81	Kolland & Overlangbroek	Oost/ovNL	3	3	1	5	1	13	1.336	HR
82	Uiterwaarden Lek	ov NL	4	3	5	5	6	23	1.300	HR
83	Botshol	ov NL	2	1	3	2	3	11	514	HR
85	Zwanenwater & Pettemerduinen	ov NL			1			1	771	VHR
87	Noordhollands Duinreservaat	ov NL					1	1	771	HR
88	Kennemerland-Zuid	ov NL	1	3	3	3	4	14	771	HR
89	Eilandspolder	ov NL	3	1	1			5	514	VHR
90	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	ov NL	8	5	4	10	10	37	514	VHR
91	Polder Westzaan	ov NL	4	2	7	3	3	19	514	HR
92	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	ov NL	2	1	3		1	7	514	VHR
93	Polder Zeevang	ov NL	10	1	13	4	3	31	n.v.t.	VR
94	Naardermeer	ov NL	19	2	2	3	3	29	514	VHR
95	Oostelijke Vechtplassen	Oost/ovNL	2	3	5	1		11	514	VHR
96	Coepelduynen	ov NL	12	2	17	13	11	55	1.193	HR
100	Voornes Duin	ov NL				1		1	771	VHR
101	Duinen Goeree & Kwade Hoek	ov NL	1				1	2	771	VHR
102	De Wilck	ov NL	2	1		1		4	n.v.t.	VR
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	ov NL	1	6	5	4	7	23	514	VHR
104	Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein	ov NL	15	3	9	9	19	55	1.536	VHR
105	Zouweboezem	ov NL	3		5	8	8	24	n.v.t.	VHR
106	Boezems Kinderdijk	ov NL	1		5	5	5	16	n.v.t.	VR
107	Donkse Laagten	ov NL	1		5	2	3	11	n.v.t.	VR
108	Oude Maas	ov NL			9	7	20	36	1.557	HR
109	Haringvliet	ov NL			1	1		2	1.807	Water
110	Oudeland van Strijen	ov NL	4	1	5	5	3	18	n.v.t.	VR

NR	Natura 2000-naam	Concentratie	Afstand tot Natura 2000-gebied (m)					Totaal	KDW	
			250	500	1.000	1.500	2.000			
111	Hollands Diep	ov NL	5			1	1	7	2.564	VHR
112	Biesbosch	ov NL	2		2		2	6	1.300	VHR
113	Voordelta	ov NL	4	1	10	3	12	30	1.486	Water
114	Krammer-Volkerak	ov NL		1				1	1.486	Water
115	Grevelingen	ov NL	1	2	1		4	8	779	Water
117	Manteling van Walcheren	ov NL		1	7	2		10	779	HR
118	Oosterschelde	ov NL			1	1		2	1.486	Water
119	Veerse Meer	ov NL	5	7	10	4	5	31	n.v.t.	VR
120	Zoommeer	ov NL		1	5	2	1	9	n.v.t.	VR
121	Yerseke en Kapelse Moer	ov NL			1		1	2	n.v.t.	VHR
122	Westerschelde & Saeftinghe	ov NL		4				4	1.271	Water
124	Groote Gat	ov NL	2		5	6	8	21	1.557	HR
126	Vogelkreek	ov NL			1		2	3	n.v.t.	HR
127	Markiezaat	ov NL			1	2	1	4	n.v.t.	VR
128	Brabantse Wal	ov NL			1			1	1.071	VHR
129	Ulvenhoutse Bos	Zuid	6	4	1	3	4	18	921	HR
130	Langstraat	ov NL			1	3		4	1.129	HR
131	Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	Zuid		4	5	4	2	15	1.071	HR
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	Zuid	9	12	13	6	3	43	729	HR
133	Kampina & Oisterwijkse Vennen	Zuid	8		2	1	2	13	1.071	VHR
134	Regte Heide & Riels Laag	Zuid	4	2	9	17	9	41	1.071	HR
135	Kempenland-West	Zuid		1	3	4	3	11	1.071	HR
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	Zuid	14	27	38	46	29	154	1.071	VHR
137	Strabrechtse Heide & Beuven	Zuid	21	29	32	14	21	117	1.071	HR
138	Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	Zuid			2	6	3	11	1.193	VHR
139	Deurnsche Peel & Mariapeel	Zuid	1	4	8	5	10	28	400	VHR
140	Groote Peel	Zuid	8	11	8	19	6	52	400	VHR

NR	Natura 2000-naam	Concentratie	Afstand tot Natura 2000-gebied (m)					Totaal	KDW	
			250	500	1.000	1.500	2.000			
141	Oeffelter Meent	Zuid	8	9	5	5	4	31	1.300	HR
142	Sint Jansberg	Zuid			1	2	4	7	1.786	HR
143	Zeldersche Driessen	Zuid	1		2	3	2	8	1.300	HR
144	Boschhuizerbergen	Zuid			2	1	1	4	1.071	HR
145	Maasduinen	Zuid			2	4		6	1.071	VHR
146	Sarsven en De Banen	Zuid	11	10	12	9	8	50	1.193	HR
147	Leudal	Zuid		4	1	1	3	9	2.400	HR
148	Swalmdal	Zuid				4	5	9	1.300	HR
149	Meinweg	Zuid	1		1		1	3	1.071	VHR
150	Roerdal	Zuid	1					1	1.300	HR
151	Abdij Lilbosch & voormalig Klooster Mariahoop	Zuid	7	3	4	7	3	24	n.v.t.	HR
152	Grensmaas	Zuid/ovNL		2	2	1	4	9	1.786	HR
153	Bunder- en Elsloδrbos	ov NL	3	5	3	2	3	16	1.557	HR
154	Geleenbeekdal	ov NL		1	1		2	4	1.621	HR
155	Brunsummerheide	ov NL	1	2	2	5	2	12	1.071	HR
156	Bemelerberg & Schiepersberg	ov NL					1	1	829	HR
157	Geuldal	ov NL	2	2	2	1		7	829	HR
158	Kunderberg	ov NL	13	13	22	7	9	64	829	HR
159	Sint Pietersberg & Jekerdal	ov NL		3			1	4	1.436	HR
160	Savelsbos	ov NL	1					1	1.471	HR
161	Noorbeemden & Hoogbos	ov NL	1	2	4	1	4	12	1.621	HR
162	Abtskolk & De Putten	ov NL	1		1	2		4	n.v.t.	VR
	Totaal Natura 2000-gebieden obv VR							545		
	Totaal Natura 2000-gebieden obv HR							3.190		
	Totaal alle Natura 2000-gebieden		579	490	950	900	816	3.735		
	verdeling over afstanden (%)		16	13	25	24	22	100		